

ISSN 2414-634X

scientific journal

**INNOVATIVE
SOLUTIONS
IN MODERN
SCIENCE**

N5(24)

Dubai 2018

publisher TK Meganom, LLC

ISSN 2414-634X

DOI 10.26886/ISMS.2414-634X.5(24)2018

**SCIENTIFIC JOURNAL
INNOVATIVE SOLUTIONS IN MODERN SCIENCE
No. 5(24), 2018
August 25, 2018**

FOUNDER: CENTER FOR
INTERNATIONAL COOPERATION
TK MEGANOM, LLC

Edition address: Bur Dubai Khaled Bin
Waleed Street , Admiral Plaza Hotel, Of.
No: 9
P.O.Box: 113102 , Dubai, United Arab
Emirates

WAS FOUNDED IN 2016
IT IS ISSUED TEN TIMES A YEAR
<http://naukajournal.org/index.php/ISMSD>

Edition e-mail: ismsdubai@gmail.com
Phone: +971 55 1435638
© Center for international scientific
cooperation TK Meganom LLC

Reprint of materials without the written permission of edition forbidden

Editorial Board:

The Editor-in-chief Waldemar Wójcik, Doctor of Technical Sciences, Professor, Lublin University of Technology;

Economical Sciences

- G. Bashnyanin, Doctor of Economical Sciences, Professor, Head of the Department of Economics, Lviv Commercial Academy;
- Y. Barsky Doctor of Economical Sciences, Professor, Lutsk National Technical University;
- N. Shvets, Doctor of Economical Sciences, Professor, Director of Institute of Banking Technologies and Business "University of Banking";
- A. Shevchuk, Doctor of Economical Sciences, Professor, Novovolynsk Research-Education Institute of Economics and Management Ternopil National Economic University;
- N. Vdovenko, Doctor of Economical Sciences, Associate Professor, National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine;
- T. Zahorna, Doctor of Economical Sciences, Professor, Makiyivka Economic and Humanitarian Institute;
- V. Hrapkina, Doctor of Economical Sciences, Associate Professor, Makiyivka Economic and Humanitarian Institute;

Historical Sciences

- V. Orehovskiy, Doctor of Historical Sciences, Professor, Chernivtsi Institute of Trade and Economics, Kyiv National University of Trade and Economics;
- M. Yuriy, Doctor of Historical Sciences, Professor, Chernivtsi Institute of Trade and Economics, Kyiv National University of Trade and Economics;
- O. Bezarov, Doctor of Historical Sciences, Chernivtsi Institute of Trade and Economics, Kyiv National University of Trade and Economics;
- L. Tsyganenko, Doctor of Historical Sciences, Professor, Izmail State Humanitarian University
- I. Roebuck, Doctor of Historical Sciences, Professor, Kharkiv National Medical University;
- K. Nikitenko, Doctor of Historical Sciences, Lviv National Academy of Arts;
- I. Datskiv, Doctor of Historical Sciences, Professor, Ternopil National Economic University;
- N. Cotsur, Doctor of Historical Sciences, Professor, Gregory Skovoroda Pereyaslav-Khmelnytsky State Pedagogical University;

Philosophical sciences

- Alatoom Mohammad Fayiz Ahmad, Doctor of Philosophy;
- M. Chikarkova, Doctor of Philosophy, Professor, Yu. Fedkovych Chernivtsi National University;
- O. Andriyenko, Doctor of Philosophy, Professor, Donetsk National University;
- P. Dulyan, Doctor of Philosophy, Mikolaiv National University;

Political Sciences

- V. Kornienko, Doctor of Political Sciences, Professor, Academician of the Ukrainian Academy of Political Science, Vinnytsia National Technical University, President of the Association "Analitikum"
- O. Tkach, Doctor of Political Sciences, Professor, Taras Shevchenko National University of Kyiv;
- S. Denysyuk, Doctor of Political Sciences, Associate Professor, Vinnytsia National Technical University;

Pedagogical Sciences

- Y. Belmaz, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Kharkiv Humanitarian Pedagogical Academy; Academy;
- K. Vlasenko, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Donbass State Engineering Academy;
- R. Prima, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Lesya Ukrainka Eastern European National University;
- V. Kozhevnikov, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Makiyivka Economic and Humanitarian Institute;
- O. Tarnopolskyi, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Doctor of Pedagogical Sciences, Alfred Nobel University, Dnipropetrovsk;
- I. Poluboiaryna, Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Kharkiv National Kotlyarevsky University of Arts;

Psychological Sciences

- I. Volzhentseva, Doctor of Psychological Sciences, Professor, Gregory Skovoroda Pereyaslav-Khmelnytsky State Pedagogical University;
- S. Simonenko, Doctor of Psychological Sciences, Professor, K. D. Ushynsky South Ukrainian National Pedagogical University;
- Murat Eliozy, Associate Professor, Ondokuz Mayıs University, Yasar Dogu Faculty Of Sport Sciences, Samsun, Turkey;

Medical Sciences

- M. Lebedyuk, Doctor of Medical Sciences, Professor, Head of the Department of Dermatology and Venereology, Odessa National Medical University;
- V. Bocharov, Doctor of Medical Sciences, Medical center "ORTO DENT", Odessa, Ukraine;
- V. Bocharova, PhD in Medical Sciences, Odessa National Medical University;
- L. Kuts, Doctor of Medical Sciences, Associate Professor, Head of the course of dermatovenerology, clinical immunology, allergology, Medical Institute of the Sumy State University;
- L. Zubkova, Doctor of Medical Sciences, Medical center "ORTO DENT", Odessa, Ukraine;
- V. Gladchuk, Doctor of Medical Sciences, «Hladchuk Medical Aesthetic Center», Kiev, Ukraine;
- K. Kolyadenko, Doctor of Medical Sciences, Associate Professor, O. O. Bogomolets National medical University, Kiev, Ukraine;
- G. Peklina, Doctor of Medical Sciences, Professor, Odessa Medical Institute International Humanitarian University;

Technical Sciences

- W. Wójcik, Doctor of Technical Sciences, Professor, Lublin University of Technology;
- V. Baranowski, Doctor of Technical Sciences, Professor, Ternopil National Technical University;
- V. Gogo, Doctor of Technical Sciences, Professor, Donetsk National Technical University;
- Alatom Mohammad Fayiz Ahmad, PHD in Engineering Sciences,

Juridical sciences

- I. Krinitsky, Doctor of Law, Professor, Research Laboratory number 1, Research Institute of Finance;
- A. Gumin, Doctor of Law, Professor, Training and Research Institute of Law and Psychology, National University "Lviv Polytechnic"

Art

- P. Crul, Doctor of Art, Professor, V. Stefanik Priкарпатський University;
- O. Sizova, Doctor of Art, Professor, P. Tchaikovsky South Ural State Institute of Arts;
- Doctor of Art, Professor, Katerina Stanislavska, National Academy of Leaders Culture and Arts;
- N. Prokopova Doctor of Cultural Studies, Associate Professor, Dean of the Faculty of Directing and Actor Art, Kemerovo State Institute of Culture;
- R. Kvaratskhelia Doctor of Art, Caucasus International University;
- A. Puchkov, Doctor of Art, Professor, Boris Grnchenko Kyiv University;
- E. Kushch, PhD in Art, National Academy of Leaders Culture and Arts;
- O. Badalov, PhD in Art, Chernigov Institute of Arts and Cultural Management of the National Academy of Culture and Arts;

Geographical Sciences

- L. Ilyin, Doctor of Geographical Sciences, Professor, Head of the Department of Tourism and Hospitality Lesya Ukrainka East-European National University;

Ulrichsweb™ Global Serials Directory

DOI (Digital object identifier)

Publishing house is a member of CrossRef

Indexing:

CORE

WORLDCAT

BIELEFELD ACADEMIC SEARCH
ENGINE

RESEARCHBIB

CITEFACTOR

GOOGLE SCHOLAR

I. ECONOMICAL AND TECHNICAL SCIENCES

DOI 10.26886/2414-634X.5(24)2018.1

UDC 005.8:316.422

PROJECT MANAGEMENT FOR THE CREATION AND IMPLEMENTATION OF AN INNOVATIVE ELECTRONIC MEDICAL CARD

M. Proskurin

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ukraine, Kiev

Blockchain technology provides a unique opportunity to develop secure and reliable data management and data processing for electronic medical cards. The urgency of this work lies in the fact that now the world is rapidly developing the introduction of blockchain technology and one of the most promising areas is medicine. The article analyzes the existing methods of preserving medical data, describes their problems, considers the prospect of using the blockchain technology to improve the EMC on an example of such solutions that are developing in the world, as well as on the example of project "UEMR" - an innovative electronic medical card.

Key words: project management, agile methodologies, blockchain, electronic medical cards, telemedicine.

Проскурін М. В. Управління проектом створення та впровадження інноваційної електронної медичної картки / Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Україна, м. Київ

Технологія блокчейн дає унікальну можливість для розробки безпечного та надійного керування даними та обробки даних електронних медичних карток. Актуальність даної роботи полягає в тому, що зараз у світі стрімко розвивається впровадження блокчейн технології та однією з найперспективніших сфер є медицина. У статті

проведено аналітичний огляд існуючих методів збереження медичних даних, охарактеризовані їх проблеми, розглянуті перспективи застосування технології блокчейн для покращення ЕМК на прикладі подібних рішень, які розвиваються у світі, а також на прикладі проекту «UEMR» - інноваційної електронної медичної картки.

Ключові слова: управління проектами, гнучкі методології, блокчейн, електронні медичні картки, телемедицина.

Проскурин М. В. Управление проектом создания и внедрения инновационной электронной медицинской карты / Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Украина, Киев.

Технология блокчейн дает уникальную возможность для разработки безопасного и надежного управления данными и обработки данных электронных медицинских карт. Актуальность данной работы заключается в том, что сейчас в мире стремительно развивается внедрение блокчейн технологии и одной из самых перспективных сфер является медицина. В статье проведен аналитический обзор существующих методов сохранения медицинских данных, охарактеризованы их проблемы, рассмотрены перспективы применения технологии блокчейн для улучшения ЭМК на примере подобных решений, которые развиваются в мире, а также на примере проекта «UEMR» - инновационной электронной медицинской карты.

Ключевые слова: управление проектами, гибкие методологии, блокчейн, электронные медицинские карты, телемедицина.

Вступ. Ефективне інформаційне забезпечення медицини є однією з важливих передумов її якості на всіх етапах, від первинного огляду в поліклініці і спеціалізованої допомоги в профільних закладах до

надання телемедичних консультацій. Медична інформація стає дедалі складнішою та, водночас, важливішою.

Сьогодні інформатизація охорони здоров'я насамперед означає використання інформаційних технологій, за допомогою яких можливо забезпечити швидке та цільове отримання потрібної інформації. Спектр завдань, які належать до інформатизації, є надзвичайно широким і включає також отримання інформації з метою прийняття рішень, надання медичної допомоги, навчання, виконання наукових та організаційних запитів тощо.

Серед цього широкого кола важливим напрямом слід вважати інформатизацію лікувально-діагностичного процесу впровадженням медичних інформаційних систем (MIS), невід'ємними частинами яких є електронні медичні картки (ЕМК).

Блокчейн, тобто ланцюжок блоків транзакцій (англ. Blockchain, Block chain від block — блок, chain — ланцюг) — розподілена база даних, яка підтримує перелік записів, так званих блоків, що постійно зростає. База захищена від підробки та переробки [9]. Блокчейн забезпечує загальну, незмінну та прозору історію всіх транзакцій для створення систем з довірою, підзвітністю та прозорістю. Це дає унікальну можливість для розробки безпечного та надійного керування даними та обробки даних електронних медичних карток за допомогою блокчейн.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Потенціал систем, побудованих на основі технології блокчейн для управління даними охорони здоров'я обговорювали такі вчені як Азарія А, Екблов А, Вієйра Т, Ліппман А., Бенінгер П, Ібара М. [6], [7]. Ці дослідники стверджують, що вони першими імпортують блокчейн в основу системи охорони здоров'я [10]. Вони представили архітектуру

програми шлюзу даних охорони здоров'я для легкого та безпечного контролю та обміну медичними даними між різними організаціями, які можуть використовувати дані пацієнтів. Проте система ще не була реалізована та протестована. Можливість обміну даними для дослідницьких цілей лише намальована в документі без будь-якої оцінки безпеки та приватності. Дженкінс запропонував використовувати технологію блокчейн для багатофакторної аутентифікації в конкретному дослідницькому сценарії (медичний великий аналіз даних з функціональними біомаркерів), що включає біометричні та біомедичні дані [8].

Мета – сформулювати уявлення про сучасний стан розвитку ЕМК, а також на прикладі реального проекту, розглянути перспективи застосування технології блокчейн для створення інноваційних продуктів збереження медичних даних.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Провести аналітичний огляд існуючих методів збереження медичних даних, охарактеризувати їх проблеми, розглянути перспективу застосування технології блокчейн для покращення ЕМК на прикладі подібних рішень, які розвиваються у світі, а також на прикладі власного проекту «UEMR» - інноваційної електронної медичної картки.

Виклад основного матеріалу. З 1 січня 2018 року в Україні вступила в дію медична реформа - одна з головних реформ за всю історію незалежності. Одне з найголовніших нововведень стала система «eHealth» або «Електронне здоров'я», але досі паперові медичні картки в нашій країні дуже розповсюджені, хоча вони вже морально застаріли, їх можна зіпсувати, загубити, назавжди втративши свої медичні данні. Неточна, а інколи помилкова медична інформація, може призвести не тільки до неефективного лікування, а й навіть до пагубних результатів.

Розвиток ЕМК є логічним продовження розвитку вітчизняної медицини, але більшість державних реєстрів в Україні зберігається на застарілому обладнанні. У минулому році USAID досліджував на захищеність українські електронні реєстри. 40% баз даних не мають

атестованих систем захисту інформації. Навіть із сучасними централізованими сховища медичних даних немає гарантій щодо цілісності та безпеки даних пацієнтів. Більше того, ризик втрати даних або злому неминучий, бо насправді кількість порушень безпеки даних охорони здоров'я зростає. У 2015 році в Сполучених Штатах було зламано більше 112 мільйонів електронних медичних карток, а щорічні фінансові збитки складають понад 6,2 мільярда доларів.

Також існують буденні проблеми сучасної української медицини, приблизно 30% робочого часу лікаря витрачається на заповнення паперових форм та медичних карток. Також цінність багатьох з доволі сумнівна, оскільки існує людський фактор та проблема незрозумілого почерку. Щодо статистичних форм, вони обов'язково повинні як заповнюватися, так і оброблятися в електронному вигляді.

Проблема обмеження у обміні інформацією в галузі охорони здоров'я, також обмежують постачальників медичних послуг та медичних експертів, щоб вони виконували найкращий догляд, а непотрібні повторні тести та спроби узгодження даних можуть коштувати багато часу та грошей. Дослідження показали, що коли обмін інформацією в галузі охорони здоров'я добре проводяться, загальні лабораторні та радіологічні огляди можуть бути зменшені більш ніж на 50% у відділенні невідкладної допомоги.

Вирішенням цих проблем вважаємо створення системи єдиних електронних медичних карток з використанням технології блокчейн, які будуть записувати критично важливу медичну інформацію поза мережею, індексовану віртуальної невідчужуваною криптографічного (децентралізованою) базою даних, підтримуваної мережею комп'ютерів, що дозволить не лише покращити рівень безпеки сервісу та здобути значний приріст користувачів.

Незважаючи на те, що електронні медичні картки, онлайн-доступ до даних пацієнта і їх зміна можуть бути реалізовані без використання блокчейн, проблема достовірності та надійності даних залишається невирішеною. При використанні блокчейн-технології несанкціоновані перегляди, зміни та використання даних громадян стають неможливими, так як будь-яка інформація про подібні дії записується в системі. Зараз у світі стрімко розвивається впровадження блокчейн технології та однією з найперспективніших сфер є медицина.

За опитуванням учасників одного з останнього Всесвітнього економічного форуму вже до 2023 року технологія блокчейн буде активно використовуватися в сфері державних послуг провідними світовими державами. [5] Більш того, близько 10% світового ВВП (за прогнозами ОЕСР) буде створюватися при безпосередньому використанні технології блокчейн. Обсяг ринку технології Blockchain досягне \$ 7.7 мільярдів до 2024 року.

У Голландії в 2016 році компанія Prescript у співпраці з SNS Bank NV і Deloitte розробила блокчейн-додаток, що робить більш легкими і доступними послуги для хронічно хворих пацієнтів. Концепція використовує Idin-сервіс онлайн-аутентифікації, що надається банками, як засіб для підключення до блокчейну. Idin забезпечує таку саму безпеку і зручність, як інтернет-банкінг.

В Естонії в першій половині 2016 роки держава домовилося з компанією Guardtime про переведення даних електронних медичних карт більш ніж 1 млн. Громадян країни на блокчейн-основу. Інтеграція була зроблена для забезпечення безпеки в зберіганні даних, їх прозорості, зручності керування електронною системою і життєвим циклом медичних карт. Коли в KSI записи піддаються зміні, система автоматично створює оновлену підпис. Це дозволяє відстежити неправомірні втручання в особисті дані пацієнтів. Проект ставить

перед собою амбітне завдання - захистити більше 1 мільйона медичних карт.

Одночасно проходить інтеграція блокчейна в «Електронну Естонію». Слідом за цим планується переклад деяких інших систем держави на схожі інфраструктурне блокчейн-рішення компанії.

У США проект BitHealth, що працює щільно з державними апаратами над аналогічним проектом, в 2016 році почав використання блокчейн-технології для того, щоб дати пацієнтам додаткові платіжні можливості при роботі зі своїми страховиками.

В Україні ця технологія дозволить кожному з нас перейти від неефективної бюрократичної державної системи, до сучасної, необтяжливою, зручною, довірчої системі «держава - це я». [2] Саме тому ми розробили проект UEMR (Unified Electronic Medical Record), інноваційну електронну медичну картку з використанням технології блокчейн для надійного збереження персональних даних. В ній зберігатиметься вся інформація про пацієнта – реєстраційні дані, результати оглядів лікаря, антропометричні виміри, лабораторні обстеження та різноманітні графічні дані. Схема роботи електронної медичної картки «UEMR» показана на рисунку 1.

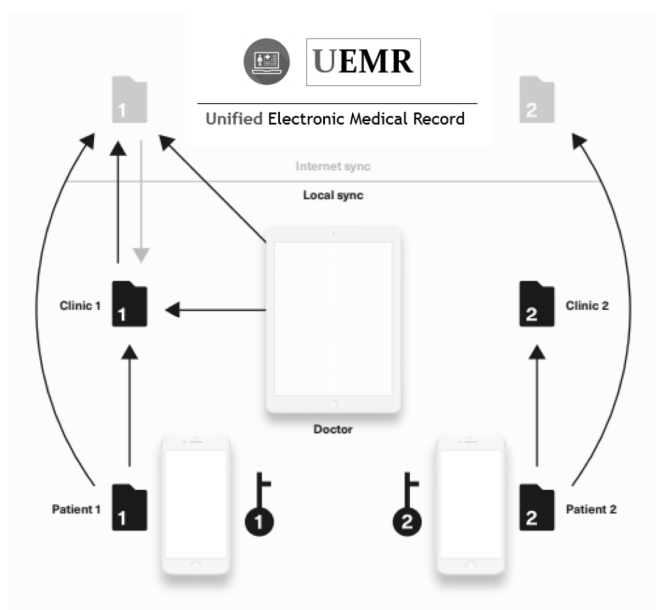

Рис. 1. Схема роботи електронної медичної картки «UEMR»

Цілі проекту:

1. Вдосконалення методів збереження та оброки медичної інформації, щоб вони відповідали міжнародним стандартам сертифікації та безпеки.

2. Покращити якість надання медичних послуг за рахунок систематизації медичних даних, що дозволить на 20% швидше діагностувати важкі хвороби на ранніх стадіях серед користувачів ЕМК.

3. Знизити рівень раптової смертності серед користувачів ЕМК на 7% протягом перших 5 років з моменту запуску.

Продуктом проекту [4] стане розподілена база даних, що вміщуватиме у зашифрованому вигляді персональну інформацію, веб-сайт, а також кросплатформні мобільні додатки для найрозповсюджених операційних систем iOS та Android, за допомогою яких користувач зможе отримати доступ до персональної медичної інформації. Методологія гнучкої розробки ПО – Scrum.

Основним функціоналом веб-сайту та кросплатформних додатків (iOS та Android) для пацієнтів буде:

- відображення усієї медичної інформації в реальному часі, будь які оновлення будуть одразу доступні для перегляду пацієнту;
- можливість надавати доступ лікарю чи працівнику страхової компанії, з урахуванням різних рівнів допуску;
- сповіщення, коли хтось переглядає чи редагує ЕМК;
- сповіщення про планові обстеження, щеплення тощо;
- синхронізація медичних даних з сервісами (додатками) відстеження активності, аналізу якості сну і прогресу тренувань.

Основним функціоналом веб-сайту та кросплатформних додатків (iOS та Android) для медичних працівників:

- введення інформації в карту пацієнта за допомогою шаблонів і збереження її в структурованому вигляді забезпечує широкі можливості аналізу даних та полегшує обмін інформацією з іншими медичними установами;
- зручна система пошуку даних дозволяє легко знайти необхідну інформацію у великих об'ємах медичної документації;
- підготувати всіх необхідних звітів із дотриманням вимог Міністерства охорони здоров'я (МОЗ) та інших контролюючих органів;
- формування, редагування та друк різноманітних виписок, довідок, епікриз, а також зберігати копії цих документів у медичній карті пацієнта.
- при потребі, персонал клініки має доступ до карти пацієнта не лише з комп'ютерів локальної мережі, але і шляхом віддаленого доступу з домашнього комп'ютера чи мобільного додатку.
- екстрений доступ до основної медичної інформації для спеціалістів швидкої медичної допомоги.

Для опису та планування змісту проекту використовується ієрархічна структура (декомпозиції) робіт проекту (з англійської: WBS - Work Breakdown Structure). Даний метод дозволяє розбити задачі на підзадачі, якими у проекті легше управляти та розуміти суть задачі та наскільки громіздкою вона є [1]. WBS показує детальний список робіт, які має виконати команда для того, що виконати мету й цілі, та виконання задач проекту. Дана структура розбиває задачі по рівням. Зверху – задача більш масштабного характеру, а знизу більш конкретна [3]. WBS проекту створення та впровадження ЕМК на фазі ініціації проекту показаний на рисунку 2.

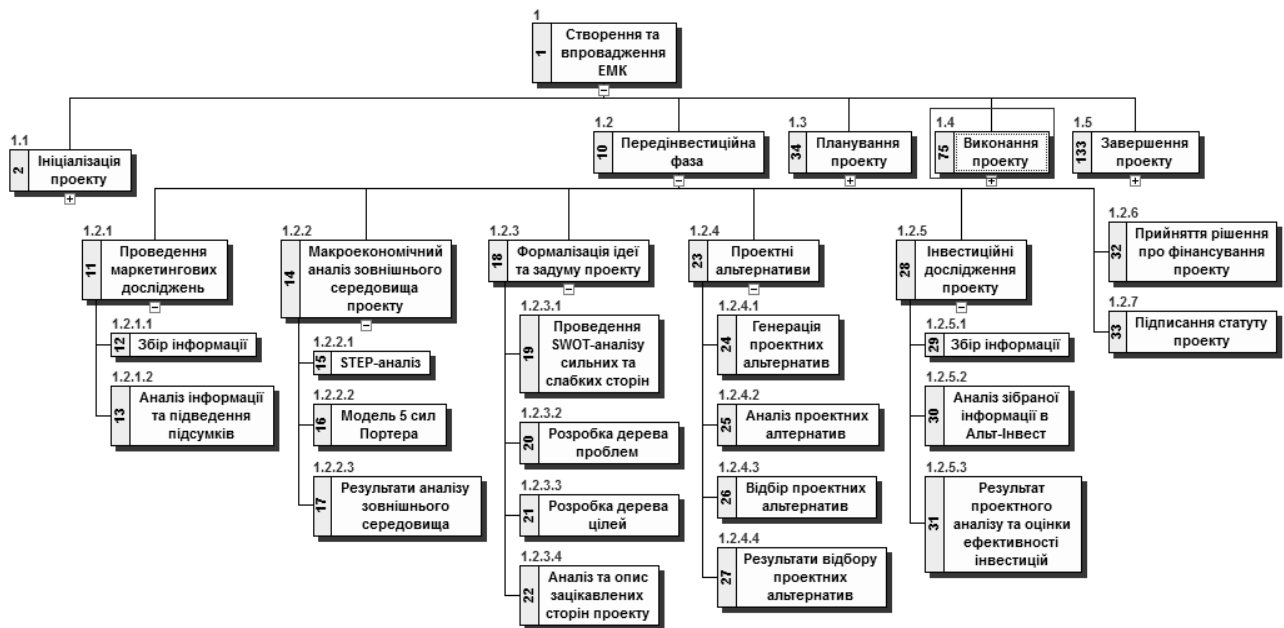

Рис. 2. Ієрархічна структура декомпозиції робіт проекту

Висновки. Отже, було проведено аналітичний огляд існуючих методів збереження медичних даних, охарактеризовані їх проблеми, розглянуті перспективу застосування технології блокчейн для покращення ЕМК на прикладі подібних рішень, які розвиваються у світі, а також на прикладі власного проекту «UEMR» - інноваційної електронної медичної картки. Загалом, ЕМК з використанням технології блокчейн є дуже перспективним напрямком розвитку медицини, потенційно ця технологія може зменшення рівень раптової смертності та неефективного лікування, покращить рівень медичних послуг, що посприяє підвищенню рівня психічного та фізичного здоров'я, а також суттєво сприятиме розвитку інших галузей та країни в цілому.

Література:

1. Армстронг М., Ланкастер Д., Уотерс Д., Йорк Д., Ленглі Н. Менеджмент: методи і прийоми. — К.: Знання-Прес, 2006

2. Блокчейн в Україні: Що це за технологія і чим вона корисна // 112.ua. [Електронний ресурс]. URL: <https://ua.112.ua/statji/blokchein-v-ukraini-shcho-tse-za-tekhnohohiia-i-chym-vonakorysna-417161.html>
3. Горемикін В. А. Економічна стратегія підприємства. — М.: Альфа-Пресс, 2007. — 540 с.
4. Морозов, В.В. Управління проектами: процеси планування проектних дій: Підручник / В.В. Морозов, І.В. Чумаченко, Н.В. Доценко, А.М. Чередніченко. - К.: Університет економіки та права «КРОК», 2014. — 673 с.
5. Огляд застосування технології блокчейн в державному управлінні // Medium. [Електронний ресурс]. URL: <https://goo.gl/MuVzrA>
6. Azaria A, Ekblaw A, Vieira T, Lippman A. Medrec: Using blockchain for medical data access and permission management. In 2016 2nd International Conference on Open and Big Data (OBD) 2016 Aug;25–30.
7. Beninger P, Ibara MA. Pharmacovigilance and biomedical informatics: a model for future development. Clinical Therapeutics. 2016
8. Jenkins J, Kopf J, Tran BQ, Frenchi C, Szu H. In SPIE Sensing Technology+Applications. International Society for Optics and Photonics; 2015. Bio-mining for biomarkers with a multi-resolution block chain; pp. 94960N–94960N.
9. Melanie Swan. Blockchain: Blueprint for a New Economy. — 2015. — 152 p.
10. Yue X. Healthcare data gateways: Found healthcare intelligence on blockchain with novel privacy risk control. Journal of Medical Systems. 2016;40(10):218.

References:

1. Armstrong M., Lancaster D., Waters D., York D., Langley N. Management: Methods and Techniques. - K.: Knowledge-Press, 2006

2. *Blokchein in Ukraine: What is this technology and why it is useful* // 112.ua. [Electronic resource]. URL: <https://ua.112.ua/statji/blokchein-v-ukraini-shcho-tse-za-tekhnohiiia-i-chym-vonakorysna-417161.html>
3. Goremikin VA *Economic strategy of the enterprise*. - M .: Alfa-Press, 2007. - 540 p.
4. Morozov, V.V. *Project Management: Processes for Project Action Planning: Textbook* / VV Morozov, IV Chumachenko, N.V. Dotsenko, AM Cherednichenko - K .: University of Economics and Law "KROK", 2014 - 673 p.
5. *Overview of the use of technology blockade in public administration* // Medium. [Electronic resource]. URL: <https://goo.gl/MuVzrA>
6. Azaria A, Ekblaw A, Vieira T, Lippman A. *Medrec: Using blockchain for medical data access and permission management*. In 2016 2nd International Conference on Open and Big Data (OBD) 2016 Aug;25–30.
7. Beninger P, Ibara MA. *Pharmacovigilance and biomedical informatics: a model for future development*. Clinical Therapeutics. 2016
8. Jenkins J, Kopf J, Tran BQ, Frenchi C, Szu H. In *SPIE Sensing Technology+Applications*. International Society for Optics and Photonics; 2015. *Bio-mining for biomarkers with a multi-resolution block chain*; pp. 94960N–94960N.
9. Melanie Swan. *Blockchain: Blueprint for a New Economy*. — 2015. — 152 p.
10. Yue X. *Healthcare data gateways: Found healthcare intelligence on blockchain with novel privacy risk control*. Journal of Medical Systems. 2016;40(10):218.

DOI 10.26886/2414-634X.5(24)2018.2

UDC: 657.47

THE ESSENCE OF INTERNAL (MANAGERIAL) REPORTING AND REQUIREMENTS TO IT

N. I. Pylypiv, Doctor of Economics, Professor

Vasyl Stefanyk Precarpathian National University, Ukraine, Ivano-Frankivsk

I. D. Piatnychuk, PhD in Economical Sciences

King Danylo University, Ukraine, Ivano-Frankivsk

V. M. Motil

Vasyl Stefanyk Precarpathian National University, Ukraine, Ivano-Frankivsk

The subject of the study is to highlight the issue of the essence of internal (managerial) reporting. To this end, approaches to determine the essence of the internal (management) reporting, the characteristics and requirements for the indicators of such reporting and the specifics of its formation in accordance with the needs of management have been developed. The research uses methods of dialectical analysis and synthesis, as well as methods of logical generalization, comparison and formalization. Requirements for internal (managerial) reporting and qualitative characteristics have been defined, in particular: accuracy, reliability, reliability, conciseness, sufficiency, completeness, usefulness, attitude, expediency. A technological map of the formation of internal (managerial) reporting have been developed and proposed for practical application. This map will facilitate the unified approach to the formation of this reporting.

Key words: internal (managerial) accounting, requirements for internal (managerial) reporting, qualitative characteristics, principles of formation, technological map.

доктор економічних наук, професор, Пилипів Н. І., кандидат економічних наук, П'ятничук І. Д., Мотиль В. М. Суть внутрішньогосподарської (управлінської) звітності та вимоги до неї/ Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, Україна, Івано-Франківськ; Університет Короля Данила, Україна, Івано-Франківськ; Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, Україна, Івано-Франківськ

Предметом дослідження є висвітлення питання сутності внутрішньогосподарської (управлінської) звітності. З цією метою з'ясовано підходи щодо визначення суті внутрішньогосподарської (управлінської) звітності, особливостей та вимог до показників такої звітності і специфіки її формування відповідно до потреб менеджменту. При проведенні дослідження використано методи діалектичного аналізу та синтезу, а також методи логічного узагальнення, порівняння та формалізації. Визначено вимоги до внутрішньогосподарської (управлінської) звітності та якісні характеристики, зокрема це: точність, достовірність, надійність, стислість, достатність, повнота, корисність, зі ставність, доцільність. Розроблена та запропонована до практичного застосування технологічна карта формування внутрішньогосподарської (управлінської) звітності, яка сприятиме організації уніфікованого підходу до формування такої звітності.

Ключові слова: внутрішньогосподарська (управлінська) звітність, вимоги до внутрішньогосподарської (управлінської) звітності, якісні характеристики, принципи формування, технологічна карта.

Вступ. Із розвитком ринкових умов стало необхідним ведення управлінського обліку, який, відповідно, супроводжується складанням управлінської звітності. Однак, на сьогодні, немає однозначно визначеної форми такої звітності. Крім того, науковці не дійшли однозначного трактування поняття «управлінська звітність». Також дискусійним є питання щодо переліку, змістового навантаження та оптимального поєднання якісних характеристик, вимог та принципів формування звітних показників. Основною проблемою є те, що більшість авторів ототожнюють ці поняття, що підтверджує відсутність однозначності в розумінні категоріального апарату управлінського обліку та звітності.

Проблеми розуміння суті управлінської звітності підприємства досліджуються у працях вітчизняних та зарубіжних науковців, серед яких на особливу увагу заслуговують публікації Юдіна Л. В., Слободяк І. А., Соколов А. Ю., Гусева О. Е., Друрі К., Попов Н. В., Корягін М. В., Куцик П. О. та ін. У той же час, у працях вчених відсутній єдиний підхід стосовно застосування термінологічного апарату. Теоретичним та методологічним питанням значення та розкриття основних вимог до такої звітності присвячені праці провідних вітчизняних та зарубіжних науковців, зокрема: Палій В. Ф., Адамов М. А., Кольцова Т. А., Коренева А. Н., Ковальов В. В., Михалків А. А., Югансона І. А., Нідлз Б., Андерсен Х., Колдуел Д., Ентоні Р., Ріс Дж.

Метою статті є вивчення підходів щодо визначення суті внутрішньогосподарської (управлінської) звітності, встановлення її особливостей та вимог до показників такої звітності і специфіки її формування відповідно до потреб менеджменту.

Виклад основного матеріалу статті. Невід'ємною складовою управлінського обліку є звітність. Відомо, що чинним законодавством регламентовано лише поняття «внутрішньогосподарський

(управлінський) облік», а особливості його ведення та документального оформлення належить до компетенції адміністрації суб'єкта господарювання, і є специфічними для різних видів економічної діяльності підприємств. Тому, відповідно до Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність», поняття управлінського обліку є однозначним і звучить так: це система збору, обробки та підготовки інформації про діяльність підприємства для внутрішніх користувачів у процесі управління підприємством [1].

Щодо трактування поняття «управлінська звітність» існує багатозначність. По-перше, щодо трактування самого терміну, по-друге, щодо визначення його суті. Так, вченими використовуються наступні трактування для тієї частини бухгалтерської звітності, яка формується для надання внутрішнім користувачам для прийняття управлінських рішень: «внутрішня звітність», «внутрішньосистемна звітність», «внутрішньогосподарська звітність», «внутрішня управлінська звітність», «управлінська звітність», «оперативна звітність». На думку, Корягіна М. В. і Куцика П. О., всі перелічені трактування є досить схожими, однак відображають різні характерні особливості того інформаційного продукту, який надається менеджменту підприємства для інтерпретації та прийняття рішень [2, с. 198]. Проте, на наш погляд, буде доцільним не відходити від законодавства і називати таку систематизовану інформацію «внутрішньогосподарською (управлінською) звітністю». Проблема багатозначності визначення суті даного поняття відображена у таблиці 1.

Частина словосполучення «внутрішньо-» вказує не на те, що така звітність користується даними виключно внутрішнього середовища (вона використовує і зовнішні показники), а спрямовує увагу на той

факт, що інформація такого роду звітності призначена лише для внутрішніх користувачів, іншими словами є конфіденційною.

Таблиця 1

**Підходи вітчизняних та зарубіжних науковців щодо
означення поняття «внутрішньогосподарська (управлінська)
звітність»***

Науковець	Управлінська звітність – це:
1	2
Юдіна Л. В.	система детальної і конкретної інформації про майно (активи), капітал, зобов'язання, доходи і витрати підприємства, господарські процеси і їх результати, про внутрішні і зовнішні фактори, які вплинули на одержані результати, яка є необхідною управлінському персоналу для прогнозування, планування, організації, контролю і регулювання діяльності господарюючого суб'єкта [3, с. 2]
Слободяк І. А.	сукупність показників зовнішнього і внутрішнього середовища. Оскільки показники, що характеризують зовнішнє середовище, здійснюють у поєднанні з показниками внутрішнього середовища дуже сильний вплив на прийняття управлінських рішень [4, с. 29]
Соколов А. Ю.	сукупність способів отримання кінцевих даних (відомостей) для цілей управління компанією. Іншими словами, управлінська звітність вторинна, вона залежить від організації бухгалтерського аналітичного обліку, від рівня деталізації активів, зобов'язань, власного капіталу, доходів і витрат при складанні бюджетів і обмежена можливостями автоматизованої системи. Разом з тим, вона багатоваріантна і більш піддається змінам, ніж, наприклад, методи обліку витрат і калькулювання собівартості продукції [5, с. 17]
Гусева О. Е.	система показників, що характеризує умови і результати діяльності підприємства в цілому чи його окремих частин за звітний період [6, с. 18]
Друрі К.	комплекс взаємопов'язаних даних і розрахункових показників, які відображають функціонування (діяльність) підприємства як суб'єкта господарювання, згрупованих в цілому по підприємству і його структурних підрозділах [7, с. 27]
Попов Н. В.	це вказівка на мету, досягнення якої повинно забезпечити формування обліково-аналітичної інформації бухгалтерської управлінської звітності: інформація повинна використовуватися менеджерами (внутрішніми користувачами) для прийняття управлінських рішень [8, с. 755]
Корягін М. В., Куцик П. О.	це основний засіб інформаційної підтримки прийняття менеджментом підприємства управлінських рішень, тобто набір відповідних облікових показників [2, с. 205]

* Складено автором на основі джерел [2-8]

Проведений аналіз наукових праць дозволив виділити значну кількість підходів до виділення вимог, які доцільно буде умовно поділити на такі підпункти: вимоги до вмісту та формування даних, а також вимоги до подання внутрішньогосподарської (управлінської) звітності. Також, варто звернути увагу на те, що управлінський облік є одним із видів бухгалтерського обліку, тому йому притаманні всі якісні характеристики, принципи та вимоги, які передбачені чинним законодавством, а саме: Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» [9] та Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність» [1].

Перелік вимог до інформації, яка відображається у внутрішньогосподарській (управлінській) звітності є надто великим, але базовими є такі: точність, достовірність, надійність (користувач повинен бути впевнений, що інформація не містить помилок або пропусків); стислість – інформація повинна бути чіткою, не містити нічого зайвого); достатність, повнота (інформацію доцільно представляти в обсязі, якого достатньо для ухвалення управлінських рішень на відповідному рівні); корисність (інформація повинна давати можливість об'єктивно оцінювати ситуацію); зі ставність (інформація повинна забезпечувати можливість порівнювання показників); доцільність (інформація повинна відповідати тій меті, для якої вона підготовлена) [10, с. 63].

Щодо вимог подання та розповсюдження внутрішньогосподарської (управлінської) звітності, то вони є більш конкретизовані і компактні. Загалом, менеджмент суб'єкта господарювання повинен:

- уникати перевантаження в кількості звітів. Менеджери повинні одержувати тільки ті звіти, які містять інформацію, необхідну їм для

виконання своєї роботи. На більш високі рівні управлінської ієрархії повинні надходити тільки зведені звіти;

- стандартизувати систему поширення звітів. Кожний менеджер повинен бути поінформований, які звіти він буде одержувати; знати, коли вони будуть відправлені, які додаткові звіти він може одержати за запитом;

- установити канали й терміни поширення звітів і їх дотримуватися;

- планувати поширення звітів таким чином, щоб менеджери кожного рівня управління одержували звіти не пізніше від строку їхнього одержання на наступному, більш високому, рівні;

- необхідно знати, які звіти потрібно видалити, а які додати, або модифікувати відповідно до вимог менеджерів.

Слід відмітити, що з метою забезпечення виконання вимог, які ставляться до внутрішньогосподарської (управлінської) звітності необхідним є дотримання принципів її формування, що сприятиме формуванню повного та якісного інформаційного забезпечення процесу прийняття управлінських рішень.

Вивчення спеціальної літератури дало змогу встановити, що основними принципами формування внутрішньогосподарської (управлінської) звітності є: релевантності, оперативності, адресності, достатності, аналітичності, зрозумілості, достовірності, співставності, повного відображення, періодичності, варіативності, конкретності [2, с. 208; 7, с. 29].

У результаті проведеного дослідження щодо вимог до внутрішньогосподарської (управлінської) звітності, виконання яких забезпечується дотриманням принципів її формування, запропонована до практичного застосування технологічна карта, яка

сприятиме організації уніфікованого підходу до формування управлінської звітності (рис. 1).

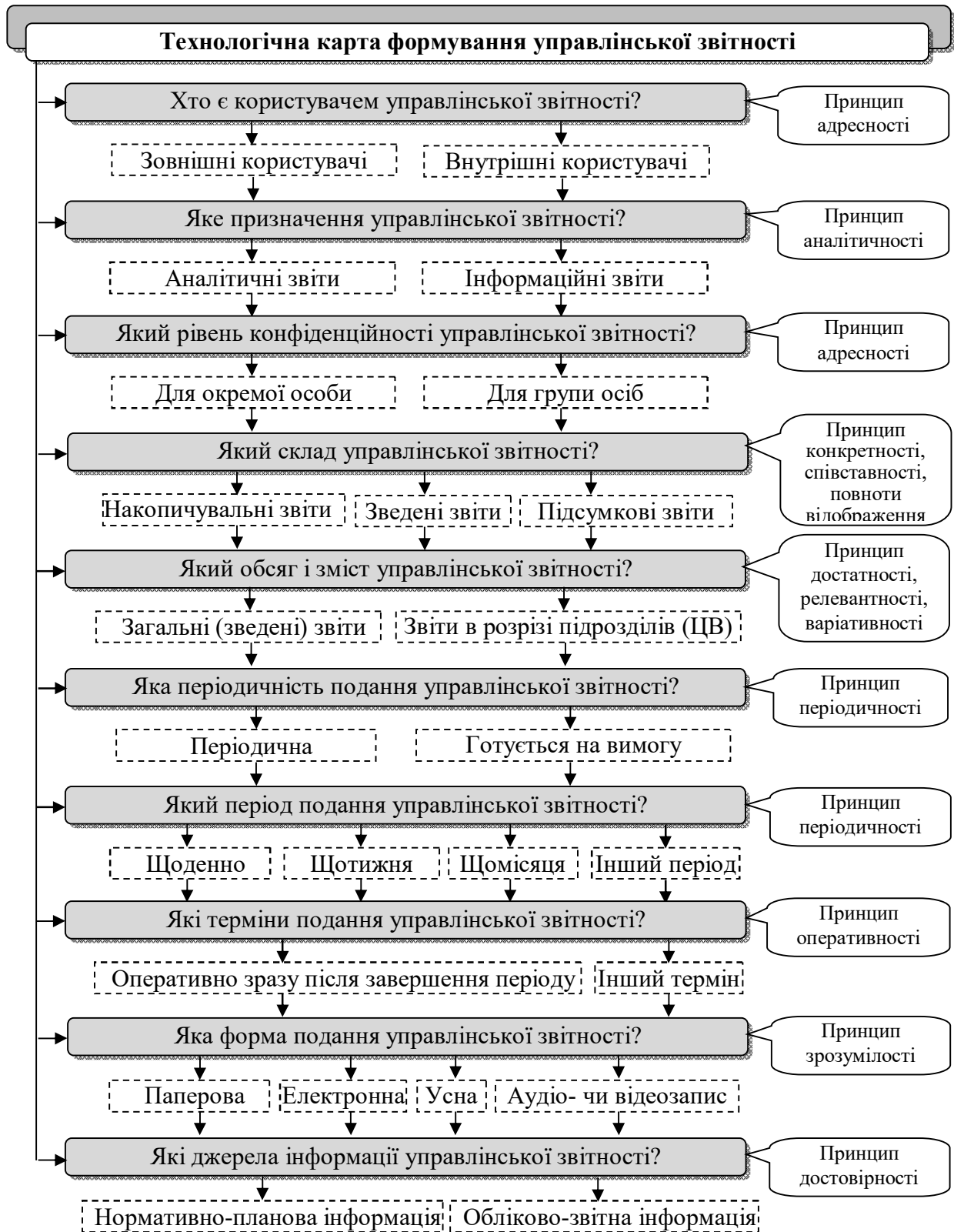

Рис. 1. Технологічна карта формування внутрішньогосподарської (управлінської) звітності*

* Складено автором

Висновок. Враховуючи неможливість всебічної регламентації методології процесу формування внутрішньогосподарської (управлінської) звітності, сьогодні вирішення цього питання залишається на рівні пропозицій, які наводяться дослідниками у наукових працях. У ході нашого дослідження було виділено і обґрунтовано найдоцільніше формування терміну внутрішньогосподарської (управлінської) звітності, виділено особливості цього поняття, а також запропоновано базові вимоги до даних звітності та принципи формування такої звітності.

Література:

1. Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» від 16 липня 1999 р. № 996-XIV [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
<http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=996-14>.
2. Корягін М. В. Проблеми та перспективи розвитку бухгалтерської звітності [Текст]: монографія / М. В. Корягін, П. О. Куцик. – Київ : Інтерсервіс, 2016. – 276 с.
3. Юдина Л. Н. Управленческая отчетность организации / Л. Н. Юдина // Все для бухгалтера. – 2007. – № 15(207). – С. 1-14.
4. Слободняк И. А. К вопросу об определении понятия «бухгалтерская управленческая отчетность» / И. А. Слободняк // Вестник ИГЭА. – 2011. – № 4(78). – С. 25-30.
5. Соколов А. Ю. Управленческая отчетность промышленных предприятий / А. Ю. Соколов // Все для бухгалтера. – 2006. – № 19. – С. 13-17.
6. Гусева Е. Э. Управленческая отчетность и ее использование для принятия управленческих решений / Е. Э. Гусева // Современный бухучет. – 2005. – № 1. – С. 20-26.

7. Друри К. Управленческий учет для бизнес-решений / К. Друри; [пер. с англ.]. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2003. – 655 с.
8. Попов А. Н. Управленческая отчетность: критический анализ существующих подходов и определений / А. Н. Попов // *Фундаментальные исследования*. – 2012. – № 6. – С. 753-757.
9. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку № 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» [Електронний ресурс]: сайт Верховної ради України. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13>.
10. Палий В. Ф. Управленческая отчетность: внутрифирменная отчетность / В. Ф. Палий // *Бухгалтерский учет*. – 2003. – № 13. – С. 62-64.

References:

1. Zakon Ukrainy «Pro bukhghalterskyj oblik ta finansovu zvitnistj v Ukraini» vid 16 lypnja 1999 r. № 996-XIV [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=996-14>.
2. Korjaghin M. V. Problemy ta perspektyvy rozvytku bukhghaltersjkoji zvitnosti [Tekst]: monohrafija / M. V. Korjaghin, P. O. Kucyk. – Kyjiv: Interservis, 2016. – 276 s.
3. Yudina L. N. Upravlencheskaya otchetnost organizatsii / L. N. Yudina // *Vse dlya bukhgaltera*. – 2007. – № 15(207). – S. 1-14.
4. Slobodnyak I. A. K voprosu ob opredelenii ponyatiya «bukhghalterskaya upravlencheskaya otchetnost» / I. A. Slobodnyak // *Vestnik IGEA*. – 2011. – № 4(78). – S. 25-30.
5. Sokolov A. Yu. Upravlencheskaya otchetnost promyshlennykh predpriyatiy / A. Yu. Sokolov // *Vse dlya bukhgaltera*. – 2006. – № 19. – S. 13-17.

6. Guseva Ye. E. *Upravlencheskaya otchetnost i ee ispolzovanie dlya prinyatiya upravlencheskikh resheniy* / Ye. E. Guseva // *Sovremennyy bukhuchet*. – 2005. – № 1. – S. 20-26.
7. Druri K. *Upravlencheskiy uchet dlya biznes-resheniy* / K. Druri; [per. s angl.]. – M.: YuNITI-DANA, 2003. – 655 s.
8. Popov A. N. *Upravlencheskaya otchetnost: kriticheskiy analiz sushchestvuyushchikh podkhodov i opredeleniy* / A. N. Popov // *Fundamentalnye issledovaniya*. – 2012. – № 6. – S. 753-757.
9. *Nacionaljne polozhennja (standart) bukhghaltersjkoغو obliku № 1 «Zaghaljni vymoghy do finansovoji zvitnosti» [Elektronnyj resurs]: sajт Verkhovnoji rady Ukrajiny*. – Rezhym dostupu: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13>.
10. Paliy V. F. *Upravlencheskaya otchetnost: vnutrifirmennaya otchetnost/ V. F. Paliy* // *Bukhghalterskiy uchet*. – 2003. – № 13. – S. 62-64.

DOI 10.26886/2414-634X.5(24)2018.3

UDC: 001.8:330.342 (477)

THE EVALUATION OF SCIENTIFIC POTENTIAL OF THE DOMESTIC ECONOMIC SYSTEM

I. Svidruk, PhD in Economical Sciences

Lviv Trade and Economic University, Ukraine, Lviv

M. Myronova, PhD in Economical Sciences

Average general educational school number 90, Ukraine, Lviv

The national scientific potential as a source of effective cooperation of business and science is researched. The dynamics of conducting scientific activity by the subjects of the national economy testifies to a certain fate of the national scientific tradition. There are tendencies in the

reduction of scientific and technical knowledge and the increase in the number of scientific personnel, mostly in the public sector of the economy. The problem of domestic science is the high level of "outflow of intelligence", mainly in the fields of biology, physics and mathematics. So, there is a need to update the organizational management of scientific activity. The low position of Ukraine in the world rankings of the knowledge economy testifies to system gaps in cooperation between science and business. At the same time, the existing potential opens the prospect of integration with the European Research Area, provided that it approaches the EU policy in the relevant area.

Key words: knowledge economy, fundamental and applied science, scientific personnel, scientific activity, intelligence, research space.

кандидат економічних наук, Свидрук І. І., кандидат економічних наук, Миронова М. І. Оцінка наукового потенціалу вітчизняної економічної системи / Львівський торговельно-економічний університет, Україна, Львів; середня загальноосвітня школа № 90, Україна, Львів

Досліджено вітчизняний науковий потенціал як джерело ефективної співпраці бізнесу і науки. Динаміка провадження наукової діяльності суб'єктами вітчизняної економіки свідчить про певну усталеність національної наукової традиції. Спостерігаються тенденції скорочення науково-технічного та збільшення кількості наукового персоналу, здебільшого в державному секторі економіки. Проблемою вітчизняної науки є високий рівень «відпливу інтелекту», переважно у галузях біології, фізики та математики. Отож, існує необхідність оновлення організаційного управління науковою діяльністю. Низькі позиції України у світових рейтингах знаннєвої економіки свідчать про системні прогалини у співпраці науки і бізнесу. Водночас наявний потенціал відкриває перспективи інтеграції з

Європейським дослідницьким простором за умови наближення до політики ЄС у відповідній сфері.

Ключові слова: знаннєва економіка, фундаментальна і прикладна наука, наукові кадри, наукова діяльність, інтелект, дослідницький простір.

Вступ. Стратегічні пріоритети розвитку вітчизняної економічної системи, орієнтовані на високотехнологічний «прорив», вимагають активного розвитку національної знаннєвої економіки, а отже, актуалізують питання підвищення ефективності фундаментальної та прикладної вітчизняної науки. Дослідженню окремих аспектів постіндустріалізаційних трансформацій економічних систем присвячено чимало наукових робіт сучасних економістів, однак, здебільшого вони мають фрагментарний характер і висвітлюють лише вузькоспеціалізовані аспекти. Так, слід відмітити вагомий внесок Ю. Бажала, Л. Федулової, Л. Височіної, О. Шнипко у вивчення теоретичних аспектів інституційного впливу на розвиток економіки знань, дослідження А. Сингаївської, Т. Ткаченко, І. Ханіна, присвячені діяльності наукового сектору економіки, роботи Л. Безчасного, С. Харабуги, О. Яременко у галузі соціально-економічної організації наукового простору та ін. Натомість дотепер залишається нерозробленою системна концепція дослідження місця, ролі і значення фунда-ментальної і прикладної науки у трансформаційних перетвореннях, що вимагає детального розгляду та критеріальної оцінки всіх аспектів її функціонування.

Мета та завдання. Метою дослідження є аналіз потенціалу наукового сектору вітчизняної економіки для забезпечення гармонійного зростання знаннєвої економіки.

Виклад основного матеріалу. На етапі постіндустріалізаційних

трансформацій креативний розвиток економічних систем вже не є лише стратегічним вибором, він добирає рис нагальної необхідності та чи не єдиної передумови забезпечення економічного зростання держави. В репрезентованому в вересні 2010 р. докладі Генерального секретаря Європейської комісії «Європа 2020 – Стратегія інтелектуального, сталого і всеосяжного розвитку» особливо наголошується, що розвиток наукового сектору економіки є пріоритетним напрямом гармонійного економічного зростання на основі знань, креативних ідей та інновацій, вимагаючи додаткової інституційної підтримки щодо підвищення якості освіти, провадження наукових досліджень, інноваційних перетворень та використання інформаційних та комунікаційних технологій [1]. Іншими пріоритетами гармонійного економічного оновлення є сталий розвиток, тобто сприяння розвитку ресурсозберігаючої, екологічно чистої конкурентоспроможної економіки та інклюзивне зростання – стимулювання економіки високої зайнятості, що забезпечує соціальний та територіальний рівень згуртованості суспільства.

Акцентування національних стратегічних пріоритетів на розвитку знаннєвої економіки гостро піднімає питання підвищення ефективності фундаментальної та прикладної вітчизняної науки, що вимагає детального розгляду та критеріальної оцінки всіх аспектів її функціонування [2]. Зокрема, чинним Порядком оцінки розвитку діяльності наукової установи [3] передбачено таку систему показників оцінювання (самооцінювання) наукового потенціалу, результативності і перспектив діяльності наукової установи:

1. Рівень цільової орієнтації досліджень: відповідність тематики наукових робіт пріоритетним напрямам розвитку науки і техніки; відповідність тематики наукових робіт завданням за державним замовленням.

2. Оцінка результатів наукової (науково-технічної) діяльності: рівень використання потенціалу для виконання робіт; найбільш вагомі результати фундаментальних досліджень, отриманих за попередні п'ять років; найбільш вагомі результати прикладних досліджень і науково-технічних розробок, отриманих за попередні п'ять років.

3. Оцінка перспектив розвитку науково-технічної діяльності: суспільна потреба в результатах досліджень і розробок; важливість профілю діяльності установи (від ординарної до унікальної); забезпечення кадровими, фінансовими та матеріально-технічними ресурсами, необхідними для утримання наукової установи та розвитку досліджень; інноваційні перспективи діяльності на наступні два роки; рівень найбільш значних досліджень і розробок, що передбачається завершити у наступні два роки [3].

Динаміку провадження наукової діяльності суб'єктами вітчизняної економічної системи та її секторальний розподіл представлено в табл. 1.

Таблиця 1

Динаміка та секторальний розподіл організацій, що здійснювали наукові дослідження і розробки (НДР) в Україні* у 2013-2017 рр. (за даними [4])

Показники	2013	2014	2015	2016	2017	2017/ 2016, %	2017/ 2013, %
Кількість організацій, що виконували НДР, од.	1143	999	984	972	963	99,1	84,3
у т.ч.: - державний сектор економіки, %	44,4	42,0	45,5	46,6	45,8	98,3	103,2
- підприємницький сектор економіки, %	39,9	42,2	38,8	37,7	39,0	103,4	97,7
- заклади вищої освіти, %	15,7	15,8	15,7	15,7	15,2	96,8	96,8

* Тут і в подальшому – без урахування тимчасово окупованої

території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини зони проведення антитерористичної операції

Як бачимо, попри рівномірність секторального розподілу за роками, спостерігається стабільна тенденція до незначного скорочення кількості організацій, що проваджували наукову та дослідницьку діяльність. Щодо їх підпорядкування, то слід відмітити, що у 2017 р. у Національній академії наук України було задіяно 181 наукову організацію (у 2013 р. – 196 організацій), у Міністерстві освіти і науки України – 119, у Національній академії аграрних наук України – 86, у Міністерстві аграрної політики та продовольства України – 51, у Міністерстві охорони здоров'я України та у Національній академії медичних наук по 35, у Міністерстві економічного розвитку і торгівлі України – 34, у Національній академії педагогічних наук – 12 організацій (у 2013 р. – 16 наукових організацій).

Рис. 1. Динаміка розподілу організацій, які виконували НДР у 2013-2017 рр. за галузями наук, % (за даними [4])

Водночас, галузевий розподіл наукових організацій за роками залишався доволі однорідним (рис. 1), що свідчить про певну усталеність національної наукової традиції.

Спостерігається лише незначне збільшення частки наукових організацій, що провадять дослідження у сферах природничих та гуманітарних наук, що компенсується її зменшенням в організаціях багатогалузевого профілю [5].

Аналіз територіального розподілу наукового потенціалу свідчить, що понад 30% організацій, що провадили наукові дослідження і розробки, функціонують у м. Києві, 16,5% розташовані у Харківській області, 7,5% – у Львівській області, 6% наукових організацій знаходяться у Дніпропетровській та майже 5% – в Одеській областях.

Зокрема, у Києві розташована Національна академія наук України, до складу якої входить 168 наукових установ. Креативний розвиток столиці репрезентують численні коворкінги та арт-простори, освітянські та наукові форуми і наукові конференції. Так, у березі 2017 р. розпочав роботу найбільший в Україні креативний офісний простір для Іт-фахівців і стартапів Creative Quarter, концепція якого ґрунтується на принципах економіки спільного споживання: резидентам надають послуги бек-офісу, ком'юніті-менеджерів, забезпечують тренінги матеріально-технічною підтримкою тощо. У липні 2017 р. під час зустрічі Президента України П.О. Порошенка із науково-педагогічним складом Київського політехнічного інституту ім. Ігоря Сікорського було оприлюднено інформацію про наукові здобутки колективу закладу щодо створення і впровадження інноваційних розробок в оборонному секторі, зокрема безпілотних авіаційних комплексів та навколоземних космічних наносупутників.

Харків є одним з найефективніших креативних центрів України, в якому до науково-дослідницької діяльності у 2017 р. було залучено понад 16 тис. фахівців, з них 4,6 тис. науковців із вченим ступенем доктора чи кандидата наук. Історично склалося, що в Харкові

працювали вчені зі світовими іменами у галузях фізики (серед найвідоміших – Л. Ландау, К. Синельников, А. Іоффе), хімії (М. Бекетов, О. Палладін), біології (І. Мечников), математики (І. Ахієзер, М. Остроградський), астрономії (М. Барабашов), започатковувались наукові школи різного спрямування. Саме харківськими вченими-фізиками вперше в Європі було здійснено вдалий дослід з розщеплення атому, розроблено найсучасніший радіотелескоп та установки радіолокаційного зондування атмосфери, винайдено прискорювач елементарних часточок і запропоновано спосіб вирощування монокристалів [6]. Серед найвагоміших креативних здобутків харківських науковців також слід відмітити створення першої в Україні лабораторії репродукції людини та позитивний досвід першого в Україні вдалого запліднення *in vitro*.

У Львові, який відомий численними бізнес-інкубаторами і технопарками, за сприяння міської ради започатковано програму «Львів науковий. 2017-2018 роки», в рамках якої проводиться конкурс соціально-наукових проєктів. У березні 2018 р. під час форуму «Креативний прорив» було репрезентовано нову стратегію креативного розвитку міста, в основу якої покладено принципи партисипативності та партнерського підходу до реалізації. Означені у стратегії три основні напрямки соціального характеру передбачають програми виховання креативності в місті, утримання креативних мешканців та створення умов для повернення креативних людей з трудової еміграції.

Попри наявність вагомих здобутків вітчизняної науки, занепокоєння викликає факт неухильного скорочення науково-технічного персоналу, тенденції якого залишаються незмінними впродовж 2013-2017 р. (табл. 2).

Таблиця 2

**Категоріальний розподіл персоналу наукових організацій
в Україні у 2013-2017 рр. (за даними [4])**

Показники	2013	2014	2015	2016	2017	2017/ 2016, %	2017/ 2013, %
Усього наукового персоналу, тис. ос.	123,2	109,6	122,5	97,9	94,3	96,3	76,5
У т.ч.: – дослідники, тис. ос.	65,6	58,7	90,2	63,7	59,4	93,2	90,5
у % до загальної кількості	53,3	53,5	73,6	65,1	63,0	X	X
– техніки	12,2	10,7	11,2	10	9,1	91,0	74,6
у % до загальної кількості	9,9	9,8	9,1	10,2	9,7	X	X
– допоміжний персонал	22,6	20,2	21,1	24,2	25,7	106,2	113,7
у % до загальної кількості	18,4	18,4	17,2	24,7	27,3	X	X
З них мають науковий ступінь:							
- доктора наук, тис. ос.	4,5	4,2	9,6	7,1	6,9	97,2	153,3
у % до загальної кількості	3,7	3,9	7,8	7,3	7,3	X	X
- кандидата наук, тис. ос.	15,9	14,8	32,8	20,2	19,2	95,0	120,8
у % до загальної кількості	12,9	13,5	26,8	20,6	20,4	X	X

Так, за цей період загальне скорочення кількості наукових працівників склало 23,5% (майже на 20 тис. осіб), у т.ч. кількість дослідників скоротилась на 9,5% (на 6,2 тис. осіб), спостерігається стрімке зменшення кількості технічного персоналу (на 25,4% або на 3,1 тис. осіб). Разом з тим, у наукових організаціях збільшилась кількість допоміжного персоналу на 13,7% (на 3,1 тис. осіб).

Нестабільна динаміка за роками із тенденцією до загального збільшення спостерігається за показником наявності наукового ступеня у персоналу наукових організацій. Частка докторів і кандидатів наук серед всіх виконавців НДР становила у 2017 р. 27,7%, у т.ч. серед дослідників – 43,8%. Більшість з них працювали в державному секторі економіки, 36,1% – у галузі вищої освіти, 5,4% – у

підприємницькому секторі.

Аналізуючи відповідні показники за 2013-2017 рр. можна стверджувати про певний «прорив» вітчизняної науки, адже за цей період кількість докторів наук збільшилась у понад півтора рази, а кандидатів наук – більше як на 20%. Водночас, найкращими ці показники були у 2015 р., коли відбулося їх стрімке зростання, а у подальшому спостерігається стійка негативна тенденція.

Зауважимо, що в листопаді 2017 р. на розширеному засіданні Комітету Верховної Ради України з питань науки і освіти Міністр освіти і науки України Л. М. Гриневич оприлюднила інформацію про тенденції втрати кращих вітчизняних науковців та тлі глобального розвитку науки у світі [7]. За результатами проведеного МОН України соціологічного опитування, понад 64% опитаних науковців стверджують про погіршення стану вітчизняної науки, а майже третина вчених готові до трудової еміграції. Все це спричинило один з найбільших у світі рівень «відпливу інтелекту», переважно в середовищі науковців у галузі біології, фізики та математики, які масово виїжджають в наукові установи інших країн або взагалі припиняють наукову діяльність і переорієнтовуються на інші сегменти національного економічного господарства. Отож, нагально визріла необхідність докорінної зміни організаційного управління науковою діяльністю, зокрема запровадження структурованих докторських програм і шкіл, зміни компетентнісної моделі науковців, збільшення кар'єрних можливостей тощо.

У загальній кількості економічно зайнятого населення частка виконавців НДР, включаючи дослідників і допоміжного персоналу) у 2017 р. становила менше 1%. Зважаючи на нагальність науково-технологічного прориву для успішного конкурентного розвитку національної економічної системи, важливо порівняти ці дані із

відповідними показниками країн, традиційно визнаними міжнародною спільнотою лідерами у галузі креативного розвитку та країн, які тільки розкривають свій науковий потенціал (рис. 2)

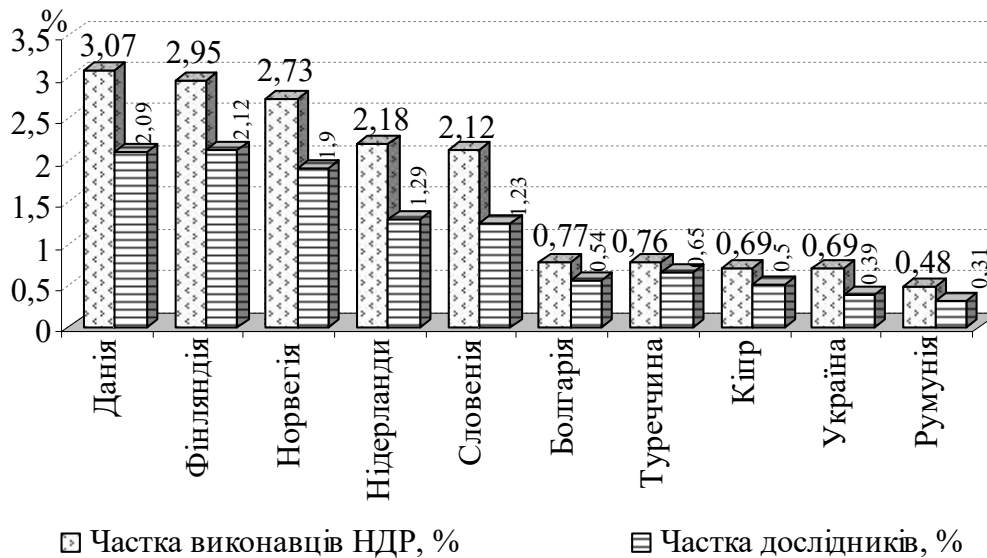

Рис. 2. Порівняння частки наукового персоналу серед загальної кількості економічно зайнятого населення України та деяких інших країн у 2017 р. (за даними [8])

Як бачимо, невисокі позиції України у світовому рейтингу свідчать про нереалізований потенціал вітчизняної науки, недостатність кількості науковців у виробничому секторі національної економічної системи, системні прогалини у співпраці науки і бізнесу.

Висновки. Таким чином, науковий сектор економіки покликаний забезпечувати гармонійне зростання знаннєвої економіки, однак в сучасних економічних реаліях вітчизняна наука зазнає негативного впливу низки факторів. Водночас спрямованість національної науки у напрямку глобалізаційного науково-економічного простору відкриває нові перспективи інтеграції з Європейським дослідницьким простором, наближення вітчизняного інституційного забезпечення науки до політики ЄС у відповідній сфері.

Література:

1. *European commission. Europe 2020 – A strategy for smart, sustainable and inclusive growth COM.* – [Electronic resource]. – Access mode: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52010DC2020&from=DE>.
2. Попело О. В. Фундаментальні дослідження як ядро інноваційного розвитку регіонів України / О. В. Попело // *Сталий розвиток економіки.* – 2015. – №3 (28). – С. 153–160.
3. Про затвердження Порядку оцінки розвитку діяльності наукової установи. Наказ МОНмолодьспорт України від 03.04.2012 № 399 // *Офіційний вісник України* від 21.05.2012. – 2012. – № 36. – С. 312, ст. 1356, код акта 61509/2012.
4. Наука, технології та інновації / Державна служба статистики. Статистична інформація. Економічна статистика. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
5. *Стан розвитку науки і техніки, результати наукової і науково-технічної діяльності за 2017 рік. Аналітична довідка.* – Київ: Український інститут науково-технічної експертизи та інформації МОН України, 2018. – 92 с.
6. Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2017 році. Аналітична доповідь до Щорічного Послання Президента України до Верховної Ради України. – Київ: НІСД, 2017. – 928 с.
7. Про стан реалізації Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність». Розширене засідання Комітету Верховної Ради України з питань науки і освіти 15.11.2017. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://kno.rada.gov.ua/documents/zasid/75091.html>.
8. *Statistical reports Product Labour Force Survey in the EU, candidate and EFTA countries – Main characteristics of national surveys 2017 /*

European Commission. Eurostat Products. – [Electronic resource]. – Access mode: <http://ec.europa.eu/eurostat/web/products-statistical-reports/-/KS-TF-18-002?inheritRedirect=true&redirect=%2Feurostat%2Fpublications%2Fstatistical-reports>.

References:

1. *European commission. Europe 2020 – A strategy for smart, sustainable and inclusive growth COM. – [Electronic resource]. – Access mode: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52010DC2020&from=DE>.*
2. *Popelo O. V. Fundamentalni doslidzhennia yak yadro innovatsiinoho rozvytku rehioniv Ukrainy / O. V. Popelo // Stalyi rozvytok ekonomiky. – 2015. – №3 (28). – S. 153–160.*
3. *Pro zatverdzhennia Poriadku otsinky rozvytku diialnosti naukovoï ustanovy. Nakaz MONmolodsport Ukrainy vid 03.04.2012 № 399 // Ofitsiyni visnyk Ukrainy vid 21.05.2012. – 2012. – № 36. – S. 312, st. 1356, kod akta 61509/2012.*
4. *Nauka, tekhnolohii ta innovatsii / Derzhavna sluzhba statystyky. Statystychna informatsiia. Ekonomichna statystyka. – [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.*
5. *Stan rozvytku nauky i tekhniki, rezultaty naukovoï i nauково-tekhnichnoi diialnosti za 2017 rik. Analychna dovidka. – Kyiv: Ukrainskyi instytut nauково-tekhnichnoi ekspertyzy ta informatsii MON Ukrainy, 2018. – 92 s.*
6. *Pro vnutrishnie ta zovnishnie stanovyshe Ukrainy v 2017 rotsi. Analychna dopovid do Shchorichnoho Poslannia Prezydenta Ukrainy do Verkhovnoi Rady Ukrainy. – Kyiv: NISD, 2017. – 928 s.*
7. *Pro stan realizatsii Zakonu Ukrainy «Pro naukovu i nauково-tekhnichnu diialnist». Rozshyrene zasidannia Komitetu Verkhovnoi Rady Ukrainy z pytan nauky i osvity 15.11.2017. – [Elektronnyi resurs]. – Rezhym*

dostupu: <http://kno.rada.gov.ua/documents/zasid/75091.html>.

8. Statistical reports Product Labour Force Survey in the EU, candidate and EFTA countries – Main characteristics of national surveys 2017 / European Commission. Eurostat Products. – [Electronic resource]. – Access mode: <http://ec.europa.eu/eurostat/web/products-statistical-reports/-/KS-TF-18-002?inheritRedirect=true&redirect=%2Feurostat%2Fpublications%2Fstatistical-reports>.

DOI 10.26886/2414-634X.5(24)2018.4

UDC 658.6

**METHODOLOGICAL ASPECTS OF FORMATION
MARKET OFFERS OF HIGHER EDUCATION**

I. O. Deineha, PhD in Economical Sciences

Rivne State Humanitarian University, Ukraine, Rivne

In the conditions of globalization, internationalization, informatization of the world economy, as well as the reduction of the aging period, educational organizations must dynamically and systematically update their market offer. The purpose of the publication is to concretize and substantiate the practical and theoretical approaches to the formation of a market offer by higher education institutions. To adequately and fully meet the needs of target markets, an educational organization can apply such forms of sales policy implementation as modernization, updating, modification and diversification of the range of services. The active use of information technology in educational activities contributes to the expansion, updating of the range of services, as well as the growth of target markets of educational organization and their capacity.

Key words: educational organization, educational service, assortment, nomenclature, information technologies, modernization, updating, modification, diversification.

кандидат економічних наук, Дейнега І. О. Методичні аспекти формування ринкової пропозиції закладами вищої освіти / Рівненський державний гуманітарний університет, Україна, Рівне

В умовах глобалізації, інтернаціоналізації, інформатизації світової економіки, а також зниження періоду старіння знань, освітні організації повинні динамічно та системно оновлювати свою ринкову пропозицію. Метою публікації є конкретизація й обґрунтування практичних та теоретичних підходів щодо формування ринкової пропозиції закладами вищої освіти. Для адекватного та повного задоволення потреб цільових ринків освіти організація може застосовувати такі форми реалізації асортиментної політики як модернізація, оновлення, модифікація та диверсифікація асортименту послуг. Активне використання інформаційних технологій в освітній діяльності сприяє розширенню, осучасненню асортименту послуг, а також нарощенню цільових ринків освітньої організації та їх місткості.

Ключові слова: освітня організація, освітня послуга, асортимент, номенклатура, інформаційні технології, модернізація, оновлення, модифікація, диверсифікація.

Постановка проблеми. Наявність збалансованої ринково орієнтованої пропозиції організацій є базовим фактором забезпечення їх конкурентоздатності, адже саме максимальне врахування ринкових потреб дозволить їм забезпечити вагомі конкурентні переваги на ринку. Ця теза властива всім без винятку організаціям, що орієнтовані на задоволення потреб споживача, в

тому числі і закладам вищої освіти (ЗВО). Науково-технічний прогрес, особливо динамічний з точки зору розвитку інформаційних технологій, поступово трансформує навчальні та комунікаційні процеси організації. Застосування інформаційних систем при наданні освітніх послуг істотно впливає на зміну ринкових стандартів якості цих послуг, зокрема з позиції доступності чи тривалості надання, а також дозволяє розширити та осучаснити як ринкову пропозицію освітніх організацій, так і збільшити кількість цільових ринків, що ними обслуговуються. Глобальна інформатизація суспільства накладає також відбиток і на професійні компетенції випускників ЗВО, що вимагає від них постійного корегування освітніх програм з метою їх осучаснення та пристосування до актуальних вимог ринку праці. За таких умов назрілим є визначення базових методичних підходів до формування ринкової пропозиції освітньої організації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню асортиментної політики підприємств присвячена значна кількість навчальної та наукової літератури. Теоретичні основи формування та реалізації асортиментної політики підприємств в контексті дослідження інших питань розглядали В. Кардаш, С. Ковальчук, Є. Крикавський, С. Ілляшенко, М. Окландер, Н. Чухрай та інші. Окремі проблеми практичної реалізації асортиментної політики в системі управління господарською діяльністю підприємств розкрито у роботах С. Гаркавенко, О. Дейнеги, О.Мних, Г. Холодного тощо.

Проте вивчення питань, пов'язаних із формуванням ринкової пропозиції освітніх організацій, є не надто популярним. Такими дослідженнями займалися О. Кратт [1; 2], О. Хоменко [3], С. Телєтова, О. Телєтов [4]. Одночасно залишаються не повністю з'ясованими питання стосовно структурування освітньої пропозиції та

адаптування традиційних форм управління асортиментом до специфіки освітньої діяльності.

Цілі статті. Метою написання публікації є конкретизація й обґрунтування практичних та теоретичних підходів щодо формування освітньої пропозиції ЗВО.

Результати дослідження. В сучасній українській літературі з маркетингу відсутнє однозначне тлумачення широковживаних понять „товарний асортимент” та „товарна номенклатура”. Найчастіше ці поняття вживаються як слова-синоніми. Різні літературні джерела так визначають суть цих понять:

- асортимент (із фр. *assortiment*, від *assorti* - підібраний) – набір товарів або виробів різних видів і сортів; взагалі різноманітний набір чого-небудь [5, с. 26]; склад однорідної продукції за видами, сортами, марками [6, с. 49]; група товарів, тісно пов'язаних між собою або через подібність у функціонуванні, або через те, що їх продають одним й тим групам клієнтів, або через одні й ті ж типи торгових закладів, або в рамках одного й того ж діапазону цін [7, с. 310].

- номенклатура (із лат. розпис імен) – сукупність назв продукції, що виробляється [5, с. 625]; сукупність всіх асортиментних груп товарів і товарних одиниць, що пропонуються покупцям конкретним продавцем [7, с. 313].

Проведене семантичне співставлення дає змогу стверджувати, що:

- товарний асортимент – це набір однорідних товарів, що пропонується підприємством-виробником (збутовим підприємством) на ринку;

- товарна номенклатура – це сукупність всіх асортиментних груп товарів і товарних одиниць, що пропонуються підприємством на ринку.

Отже, якщо діяльність підприємства не диверсифікована і воно здійснює свою виробничу, збутову діяльність вузько спеціалізовано (наприклад, випускає або реалізовує однорідні товари), то в даному випадку доцільно говорити про „товарний асортимент”. В іншому разі, правильно вживати поняття „товарна номенклатура” [8, с. 33].

По відношенню до освітніх організацій ці дефініції можна тлумачити наступним чином: якщо освітня організація здійснює виключно освітню діяльність, то види освітніх послуг, які вона продукує, будуть формувати асортимент послуг, а у випадку, якщо така організація здійснює диверсифіковану діяльність, в сферу інтересів якої додатково включаються науково-дослідна, поліграфічна, мистецька тощо діяльність, то мова йде про номенклатуру.

По відношенню до асортименту послуг можна виділити такі ж форми реалізації, як і по відношенню до матеріальних товарів: модернізація або осучаснення, оновлення, модифікація та диверсифікація.

Модернізація асортименту послуг буде передбачати таку зміну вже існуючих в асортименті послуг, яка б повністю відповідала вимогам науково-технічного прогресу. По відношенню до освітніх послуг вона може передбачати застосування комп'ютерних та он-лайн технологій для забезпечення навчального процесу, зокрема впровадження дистанційної форми навчання як в доповнення до традиційних стаціонарних форм проведення занять, так і для автономного її використання.

Оновлення асортименту освітніх послуг забезпечує заміну не актуальних кваліфікацій на нові, що користуються попитом на ринку праці, причому модернізації форм навчання при цьому не відбувається.

Під модифікацією освітньої послуги в першу чергу розуміється розширення кількості спеціалізацій визначеної спеціальності в межах розробленої освітньо-професійної програми (наприклад, відкриття в межах спеціальності 073 «Менеджмент» спеціалізацій «Адміністративний менеджмент», «Бізнес-адміністрування», «Логістика», «Менеджмент зовнішньоекономічної діяльності», «Управління навчальним закладом», «Управління фінансово-економічною безпекою» тощо).

Диверсифікація асортименту освітньої організації передбачає насамперед вихід за межі її основної діяльності, тобто діяльності по наданню освітніх послуг. В такому випадку мова йде про формування номенклатури послуг, коли поруч із освітніми ЗВО надає поліграфічні, консультаційні, дослідницькі тощо послуги.

Асортимент освітніх послуг традиційно складається із видів освітніх послуг, які, в свою чергу, поділяються на асортиментні позиції. В основі диференціації послуг, наданих вищою школою, науковці пропонують враховувати такі фактори: 1) пропоновані програми (підготовка бакалаврів, магістрів, аспірантів); 2) галузева спрямованість (економіка, менеджмент, гуманітарні чи технічні науки, галузі промисловості, сільського господарства і т.д.); 3) використання технології навчання (дистанційне, у малих групах, індивідуальне, використання сучасних технічних засобів і т.д.) [3, с. 36].

В укрупненому вигляді послуги ЗВО прийнято поділяти на види за формою здобуття освіти та спеціальностями (спеціалізацією). Асортиментною позицією в ЗВО є, наприклад, освітня послуга по підготовці бакалавра з логістики денної форми навчання. В освітній діяльності її прийнято називати освітнім продуктом, який розглядають

як «спеціальний інтелектуальний продукт, адаптований до відповідного сегменту освітніх послуг» [4, с. 119].

Для більшості вітчизняних ЗВО найбільш характерними є очна (денна, вечірня) і заочна форми навчання. Реалізація ЗВО інших форм передачі знань могла б значно розширити їх асортимент послуг та забезпечити максимальне задоволення потреб споживачів.

Уже сьогодні вітчизняна вища освіта пережила ряд необхідних трансформацій. Про це свідчить, на думку О. Кратта, те, що останні роки «успішно нівелюється зайва професійна спеціалізація на бакалаврському рівні. Відбувається трансформація асортименту послуг вищої освіти у напрямку скорочення програм підготовки» [1, с. 97-98]. Крім того, розширенню та модернізації асортименту освітніх послуг сприяє налагодження плідної міжнародної співпраці вітчизняних ЗВО із їх закордонними колегами. Як вважає О. Воробйова, «інтернаціоналізація та збільшення кількості міжнародних обмінів, що спонукає до формування єдиного міжнародного простору з урахуванням економічної, політичної і культурної інтеграції» є ознакою глобалізації [9]. За таких умов успішно реалізується практика «подвійних дипломів», коли здобувач одночасно навчається в одному українському та одному закордонному ЗВО і за результатами навчання отримує два дипломи. Проте варто відзначити, що підготовка бакалаврів в Україні є найтривалішою – чотири роки на противагу практиці європейських країн, де підготовка спеціаліста такого рівня здійснюється переважно за три роки. Така часова характеристика погіршує їх шанси на ефективну адаптацію на ринку праці. Особливо це актуально для спеціальностей, здобувачі яких в подальшому будуть здійснювати свою діяльність у реальному секторі економіки країни, адже ринкові процеси настільки стохастичні і

мінливі, що за такий значний період необхідна на ринку тепер спеціальність може стати не актуальною.

О. Кратт справедливо вирізняє такі основні властивості асортименту освітніх послуг як різноманіття та динаміка [2, с. 79], наголошуючи таким чином на постійних змінах в ньому відповідно до ринкових потреб. Суттєвою особливістю сучасного ринку освітніх послуг є впровадження такої форми передачі знань як дистанційне навчання. Вона вважається однією з найбільш перспективних форм розвитку асортиментної політики ЗВО, бо дозволяє здобувачу отримати бажану освіту, не виходячи з дому.

Дистанційне навчання з використанням он-лайн технологій робить освітні послуги більш доступними і відкриває нові перспективи як для споживачів, так і для продавців. За допомогою дистанційної освіти у ЗВО з'являється можливість виходу на нові цільові ринки, насамперед міжнародний та освіти для дорослих. У розвинених країнах світу дистанційне навчання з використанням он-лайн технологій стало основою функціонування інформаційного суспільства, без якого важко уявити процеси навчання сьогодні.

Інформаційне суспільство – це новий тип суспільства, особливістю якого є підвищена цінність інформації як базового ресурсу людства. Оскільки одним із секторів, що займається обробкою інформації є освіта, то на неї сьогодні покладаються надзвичайно важливі функції по генеруванню, акумулюванню, передачі знань, яких на даному етапі найбільше потребує суспільство.

Отримані під час навчання у ЗВО знання сьогодні швидко старіють, тому на освітні організації покладається додаткова функція постійного осучаснення знань уже працюючого населення. Задовольнити потребу в нових знаннях без відриву від виробництва

може дистанційна освіта. Такий формат передачі інформації як лекції, практичні або семінарські заняття в аудиторії поступово замінюються іншими. На їх місце приходять нові технології навчання, в основі яких лежать он-лайн технології. Перевагою такого навчання є також те, що при правильній організації навчального матеріалу є можливість швидко його адаптувати до змін навколишнього середовища.

Підсумовуючи всі попередні розмірковування, можемо виокремити такі основні фактори впливу на асортимент ЗВО (рис. 1).

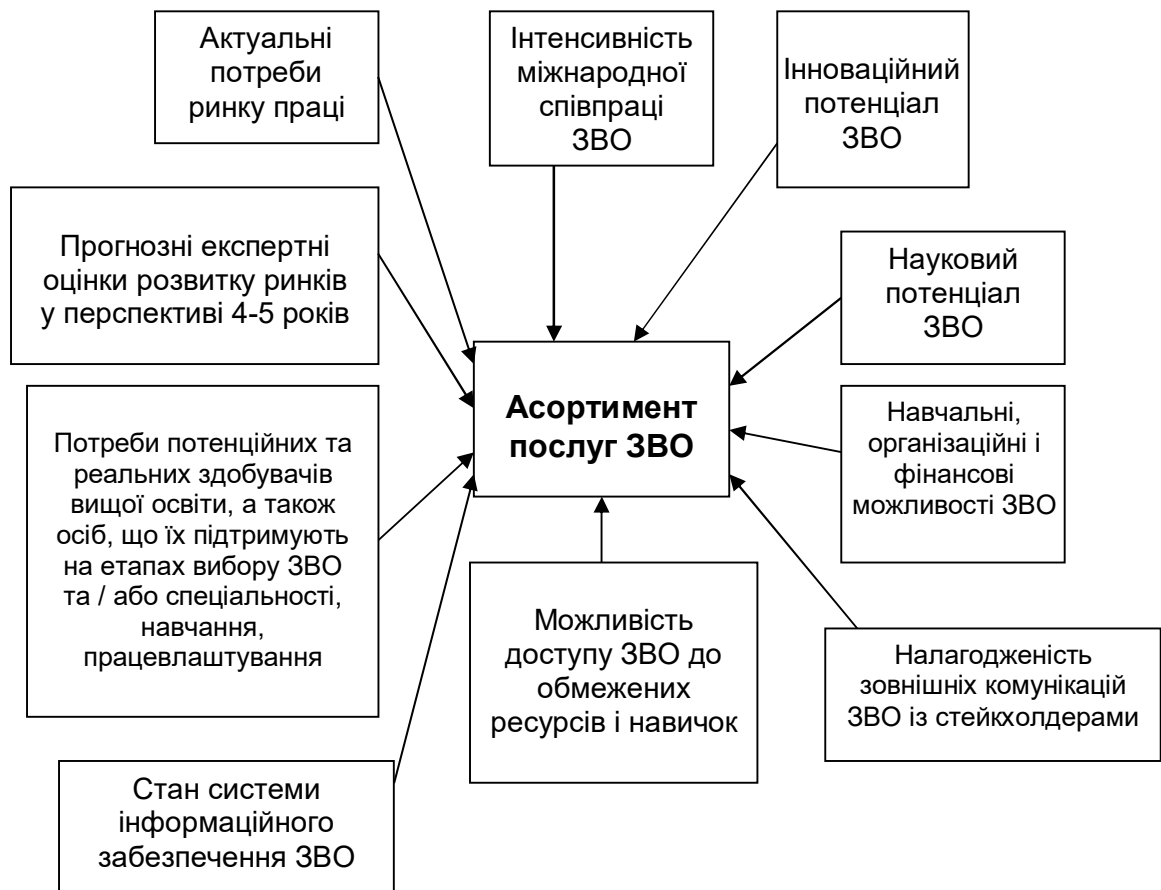

Рис. 1. Фактори впливу на асортимент послуг ЗВО

Таким чином, асортимент послуг ЗВО будуть впливати як внутрішні можливості, так і зовнішні обмеження та перспективи. Найбільш пріоритетними є саме потреби потенційних та реальних здобувачів вищої освіти, а також інших стейкхолдерів ЗВО.

Висновки. На діяльність освітніх організацій покладається важлива місія передачі нових знань, необхідних для вирішення завдань реального сектору економіки. Враховуючи глобалізацію, інтернаціоналізацію, інформатизацію світової економіки, а також зменшення лагу старіння знань, освітні організації повинні динамічно оновлювати свою ринкову пропозицію, пристосовуючи її як до мінливих вимог міжнародного та національного ринків, так і до такого нового сегменту ринку як «освіта для дорослих».

З метою адекватного і повного задоволення потреб всіх своїх цільових ринків освітня організація може застосовувати такі форми реалізації асортиментної політики як модернізація, оновлення, модифікація та диверсифікація асортименту освітніх послуг. Підвищити якість освітніх послуг та отримати доступ до нових сегментів ринку можна за допомогою дистанційної освіти з використанням он-лайн технологій.

Література:

1. *Кратт О. А. Асортимент послуг вищої освіти: вітчизняні та зарубіжні реалії / О. А. Кратт // Економіка та підприємництво: зб. наук. пр. молодих учених та аспірантів: у 2 ч. / М-во освіти і науки України, ДВНЗ «Київ. нац. екон. ун-т ім. Вадима Гетьмана»; редкол.: С. І. Дем'яненко (відп. ред.) [та ін.]. – Київ: КНЕУ, 2015. – Вип. 34–35, ч. 1. – С. 88–99.*
2. *Кратт О. А. Ринок послуг вищої школи: методологічні основи дослідження кон'юнктури: монографія/ О. А. Кратт. – Донецьк: ТОВ «Юго-Восток, Лтд», 2003. – 360 с.*
3. *Хоменко О. Особливості маркетингового ціноутворення на ринку освітніх послуг / О. Хоменко // Вісник Київського національного*

університету технологій та дизайну. Серія "Економіка і вища освіта". - 2015. - № 5 (91). - С. 34-39.

4. Телетова С. Г. Педагогічний маркетинг у діяльності навчальних закладів / Телетова С. Г., Телетов О. С. // Маркетинг і менеджмент інновацій. – 2011. – № 3, Т. 2. – С. 117–124.

5. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К.: Ірпінь: ВТФ „Перун”, 2003. – 1440 с.

6. Статистика рынка товаров и услуг: Учебник. – 2-е изд. пераб. и доп./ И. К. Беляевский, Г. Д. Кулагина, Л. А. Данченко и др.; Под ред. И. К. Беляевского. – М.: Финансы и статистика, 2002.-656 с.

7. Котлер, Ф. Основы маркетинга: Пер. с англ./ Общ. ред. и вступ. ст. Е. М. Пеньковой.- М.: Прогресс, 1990.-736 с.

8. Дейнега О. В. До питання про генезис основних дефініцій із маркетингової товарної політики / О. В. Дейнега, І. О. Дейнега // Вісник національного університету "Львівська політехніка". Серія: «Логістика». – 2004. – № 499. – С. 31-36.

9. Vorobyova O. The influence of globalization processes on higher education development [Електронний ресурс]/ O. Vorobyova // Innovative solutions in modern science. – 2018. – № 2(21). – С. 74-85. – Режим доступу:

<http://naukajournal.org/index.php/ISMSD/article/view/1477/1561>

References:

1. Kratt O. A. Asortyment posluh vyshchoyi osvity: vitchyznyani ta zarubizhni realiyi/ O. A. Kratt // Ekonomika ta pidpryyemnytstvo: zb. nauk. pr. molodykh uchenykh ta aspirantiv: u 2 ch. / M-vo osvity i nauky Ukrainy, DVNZ «Kyiv. nats. ekon. un-t im. Vadyma Het'mana»; redkol.: S. I. Dem"yanenko (vidp. red.) [ta in.]. – Kyiv: KNEU, 2015. – Vyp. 34–35, ch. 1. – S. 88–99.

2. Kratt O. A. *Rynok posluh vyshchoyi shkoly: metodolohichni osnovy doslidzhennya kon"yunktury: monohrafiya/* O. A. Kratt. – Donetsk: TOV «Yuho-Vostok, Ltd», 2003. – 360 s.
3. Khomenko O. *Osoblyvosti marketynhovoho tsinoutvorenniya na rynku osvity posluh /* O. Khomenko // *Visnyk Kyivs'koho natsional'noho universytetu tekhnolohiy ta dyzaynu. Seriya "Ekonomika i vyshcha osvita". - 2015. - № 5 (91). - C. 34-39.*
4. Tyelyetova S. H. *Pedahohichnyy marketynh u diyal'nosti navchal'nykh zakladiv /* Tyelyetova S. H., Tyelyetov O. S. // *Marketynh i menedzhment innovatsiy. – 2011. – № 3, T. 2. – S. 117–124.*
5. *Velykyy tlumachnyy slovnyk suchasnoyi ukrayins'koyi movy /* Uklad. i holov. red. V. T. Busel. – K.: Irpin': VTF „Perun”, 2003. – 1440 s.
6. *Statystyka rynku tovarov y usluh: Uchebnyk. – 2-e yzd. perab. y dop./* Y. K. Belyaevskyy, H. D. Kulahyna, L. A. Danchenok y dr.; Pod red. Y. K. Belyaevskoho. – M.: Fynansy y statystyka, 2002.-656 s.
7. Kotler F. *Osnovy marketynha: Per. s anhl./* Obshch. red. y vstup. st. E.M. Pen'kovoy.- M.: Prohress, 1990.-736 s.
8. Deyneha, O. V. *Do pytannya pro henezys osnovnykh definitsiy iz marketynhovoyi tovarnoyi polityky /* O. V. Deyneha, I. O. Deyneha // *Visnyk natsional'noho universytetu "L'vivs'ka politekhnika". Seriya: «Lohistyka». – 2004. – № 499. – S. 31-36.*
9. Vorobyova O. *The influence of globalization processes on higher education development [Elektronnyy resurs]/* O. Vorobyova // *Innovative solutions in modern science. – 2018. – № 2(21). – S. 74-85. – Rezhym dostupu: <http://naukajournal.org/index.php/ISMSD/article/view/1477/1561>*

II. HISTORICAL SCIENCES

DOI 10.26886/2414-634X.5(24)2018.5

UDC: 94(569.4)

LIBERALISM AND CONSERVATISM AS THE WORLD POLITICAL TRENDS: THE HISTORICAL ASPECT

O. V. Andriyenko, Doctor of Philosophical sciences, Professor

Donetsk National University, Ukraine, Kramatorsk

In the article the historical aspect of liberalism, neo-liberalism, conservatism and neo-conservatism has been analyzed. Liberalism has been defined as the social and political theory founded on ideas of liberty and equality, free and fair elections, inborn civil rights, freedom of the press, freedom of religion, free trade, and private property. Liberalism is also a kind of political philosophy and worldview, program and practice. Conservatism has been defined as a social and political movement which is oriented on maintenance and reinforcement of existing forms of social, economic and political life, traditional spiritual values and which denies revolutionary changes and express distrust to people's movement and radical reforms. The accent has been made on the fact that conservatism appeared after the Great French Revolution as a result of criticism of its experience. It was actively developed by many thinkers: E. Burk, J. de Maistre and L. de Bonald, F. de Chateaubriand, F. de Lamennais, B. Disraeli and O. von Bismarck, G. Moska, M. Heidegger, D. Bell and S. Lipset.

Key words: Liberalism, Neo-Liberalism, Conservatism, Neo-Conservatism, Historical development, Politics.

Historically, in the 18th and 19th centuries "conservatism" comprised a set of principles based on concern for established tradition, respect

for authority and religious values. This form of traditionalist or classical conservatism is often considered to be exemplified by the writings of Joseph de Maistre and the Pope in the post-Enlightenment age. Contemporaneous “liberalism” – now recalled as classical liberalism – advocated both political freedom for individuals and a free market in the economic sphere. Ideas of this sort were promulgated by John Locke, Montesquieu, Adam Smith, Jeremy Bentham and John Stuart Mill, who are respectively remembered as the fathers of classical liberalism, the separation of church and state, economic liberalism, utilitarianism and social liberalism. Both conservatism and liberalism play an important role in modern world. Deep understanding of the historical problems of forming of these trends can help in resolving of many problems of modern world politics and social development.

The purpose of this article is the historical analysis of the development of liberalism and conservatism as the world political trends.

The term “liberalism” became wildly used in the 19th century in European countries where the liberal parties appeared. Words such as liberal, liberty, libertarian, and libertine all trace their history to the Latin *liber*, which means “free”. One of the first recorded instances of the word *liberal* occurs in 1375, when it was used to describe the liberal arts in the context of an education desirable for a free-born man.

The word’s early connection with the classical education of a medieval university soon gave way to a proliferation of different denotations and connotations. *Liberal* could refer to “free in bestowing” as early as 1387, “made without stint” in 1433, “freely permitted” in 1530, and “free from restraint” – often as a pejorative remark – in the 16th and the 17th centuries.

In 16th century England, *liberal* could have positive or negative attributes in referring to someone’s generosity or indiscretion. By the

middle of the 19th century, liberal started to be used as a politicized term for parties and movements all over the world [1, p. 170].

The background of liberalism is 17th and 18th centuries' revolutions. The classics of liberal thought are J. Locke, A. Smith, Ch.-L. de Montesquieu, I. Kant. W. Humboldt, T. Jefferson, and D. Madison. Their ideas were developed by J. Mille, G. Spenser, F. Hayek, J. Galbraith, R. Dahl and others.

Liberalism can be defined as the social and political theory founded on ideas of liberty and equality, free and fair elections, inborn civil rights, freedom of the press, freedom of religion, free trade, and private property. Liberalism is also a kind of political philosophy and worldview, program and practice. It is the dominant political theory of the modern West. Liberalism appeared in the period of fighting against feudalism, absolutism and spiritual dominance of the Church. From the first days it was the worldview of middle class.

The main liberal principles are the following:

- The idea of individual freedom in society; the right of a person to determinate his or her life purposes and spheres of activity, personal responsibility for its results, for individual prosperity and social position;
- Individual freedom is closely connected with political freedom and "natural rights" (right to life, to freedom, to private property, and etc.);
- Limitation of the degree of state influence on private life of people; freedom of individual action in legal state boundaries;
- The main function of the state is to protect social order and provide international security of a country.

Liberalism played very important role for the development of modern democracy. But at first a lot of liberals were against democracy because they thought that the right of voting had only those citizens who had some

private property. The situation changed after the works of French philosopher A. de Tocqueville ("Democracy in America", "The Old Regime and the Revolution", etc.) when it became obvious that democracy and liberalism had much in common. Due to liberalism the principles of equality of everybody before the Law, civil rights (freedom of conscience, religion, expression, press, assembly and association, speech, the right to privacy, etc.), tolerance and protection of the rights of minorities became an essential part of modern democracies.

The ideal of liberalism is the law-governed state the organs of which work in the context of democratic laws and which has division of powers into three branches.

Liberalism never was a homogeneous movement. It includes two main trends:

- 1) Liberalism of classic period (made accent on individual economic independence and free market);
- 2) Liberalism of the beginning of the 20th century (L. George, P. Stolypyn) made accent on liberal reforms and strong state power.

Neoliberalism is characterized by the following features [2, p. 311]:

- New understanding of social and economic role of the state: in its functions are involved active protection of free market and entrepreneurship, competition, struggle with monopolism and acceptance of anti-monopolistic laws, support of small and medium business, extension of the number of owners;
- Development of the general strategy of economic growth and practical ways of its realization;
- Social protection of citizens and especially poor and low income citizens.

Liberalism is also characterized by different views on the limits, forms and methods of state interference into economy [3, p. 18].

Liberal principles are realized in social and political life of modern western countries (parliamentarian government, division of powers, supporting of individual liberties and civil society).

The parties of liberal and democratic orientation are unified in the Liberal International of 1947. In some countries they are ruling parties or are members of the ruling coalitions. The main program document of this movement is "Liberalism Manifest".

Conservatism (from Latin "*conserve*" – "to preserve") is a social and political movement which is oriented on maintenance and reinforcement of existing forms of social, economic and political life, traditional spiritual values and which denies revolutionary changes and express distrust to people's movement and radical reforms.

Conservatism appeared after the Great French Revolution as a result of criticism of its experience. But later it was actively developed by many thinkers. Among them are E. Burk, J. de Maistre and L. de Bonald. Then conservative ideas were articulated in works of F. de Chateaubriand, F. de Lamennais, B. Disraeli and O. von Bismarck. In 20th century conservatism was brightly represented in teachings of G. Moska, M. Heidegger, D. Bell and S. Lipset [4, p. 174].

The main ideas of conservatism are the following:

- The idea of unnaturalness of social transforming on rational ground;
- Denying of consensus as a basic element of the state;
- Identification of political freedom with the limitation of state power;
- Strong conviction that the state cannot be natural and effective organ of ruling (replacement of its function by religion, morality and traditions);
- Maintaining of social stability and protection of existing social and political order;

- Giving of many arguments against radical reforms because there are no guarantees that they will be effective and successful.

Neo-conservatism appeared in the 20th century as a synthesis of conservatism, liberalism and technocracy. Its main theorist is F.A. Hayek. R. Reagan, M. Tetchier and J. Chirac are it's the most famous political representatives.

There are two main ideas in neo-conservatism: 1) submission of an individual to the state; 2) providing of political and spiritual uniting of nation. Neo-conservatism adherents are more tolerant to the state and its interference into social development. They are against radical individualism and support national and state interests. That is why their main idea is that all political decisions should be made in accordance with national (but not personal or group) interests. In the international context the main priority of neo-conservators is to strength the state power of their own country. To achieve it political leaders should use the most effective methods. The essence and real role of the state authority can be seen only in extraordinary situations. In normal situation it is impossible to say something about real influence of a statesman.

Conservators claim that it is necessary to strength the power functions of the state and make great accent on its hierarchy. Only elites should have the access to political power.

The bright examples of conservatism are "The Conservative and Unionist Party" ("tory") in Great Britain, "Republican Party" in the USA and Christian Democratic parties in Sweden, Italia, Namibia and other countries. In 1983 they founded the International Democratic Union (IDU) – a center-right international alliance of conservative, Christian democratic and liberal-conservative political parties.

Liberal conservatism is a political ideology combining conservative policies with liberal stances, especially on ethical

and social issues, or a brand of political conservatism strongly influenced by liberalism.

Liberal conservatism incorporates the classical liberal view of minimal government intervention in the economy, according to which individuals should be free to participate in the market and generate wealth without government interference. However, individuals cannot be thoroughly depended on to act responsibly in other spheres of life, therefore liberal conservatives believe that a strong state is necessary to ensure law and order and social institutions are needed to nurture a sense of duty and responsibility to the nation. It is a political position which also supports civil liberties along with some social conservative positions and is usually regarded as a centre-right ideology. In Western Europe, especially northern Europe, liberal conservatism is the dominant form of contemporary conservatism and has also adopted some socially liberal positions.

Generally, conservatism and liberalism appeared in the past and exist today. Modern parliamentary democracies choose them by rotation. The truth is somewhere between these two approaches. In politics one can be a liberal conservator or conservative liberal. Most of citizens support moderately conservative and reformative programs and cast strong doubt on radical projects.

References:

1. *Chesteishin N. V. Conservatism i liberalism: tozhzhdestvo i razliche* / N. V. Chesteishin // *Politicheskiye issledovaniya*. – 2006. – No. 4. – S. 168–173.
2. *Kutz G. M. Suspilno-politychni peredumovi vynyknennya liberalizmu* / G. M. Kutz // *Gileya (naukoviy visnik): Zbirnik naukovih pratz'*. – K., 2010. – No. 33. – S. 310–317.

3. Shatskiy E. *Protoliberalism: avtonomia lichnosti i grazhhdanskogo obshchestva* / E. Shatskiy // *Politicheskiye issledovaniya*. – 1997. – No. 6. – S. 15–33.

4. Malinova O. Yu. *Issleduya teoriyu konservatizma* / O. Yu. Malinova // *Politicheskiye issledovaniya*. – 2003. – No. 3. – S. 171–175.

DOI 10.26886/2414-634X.5(24)2018.6

UDC: 27–79(477)

HISTORICAL WAYS OF DEVELOPMENT OF THE MULTIETHNIC CULTURE OF UKRAINE

O. V. Andriyenko, Doctor of Philosophical Sciences, Professor

Donetsk National University, Ukraine, Kramatorsk

In the article the historical ways of forming of the multiethnic culture of Ukraine have been analyzed. The main scientific approaches to the Ukrainian ethnogenesis have been distinguished. Among them are the theory of “Primordialism”, the autochthonous theory of Mikhail Grushevsky, the theory of “one cradle”, and the theory of the “Independent Development of East Slavic Peoples”. It has been emphasized that the main element of any ethnos is a language. The main elements of the Ukrainian ethnos have been named: 1) Basic ethnic massive of the Ukrainian people; 2) Ethnic Ukrainian groups abroad in short-distance and long-distance – Diaspora; 3) Subethnic groups – communities among Ukrainians, differing by specific culture traits (gutsuls, lemks, boyks, polischuks, etc.).

Key words: Ukrainian history, Ukrainian culture, Ethnos, Nature and geographic conditions, Primordialism.

Each culture, people or nation existing in the world is unique, and each is an integral element of the treasury of the world history and culture. The process of development of ethnic culture is influenced by wide range of factors such as history of the nation, isolation or interference of other nations, social, economic, ecological conditions, cultural policy of the country, etc. Thus, national culture should be considered as a complete system that includes folklore-ethnographic layers and input to it by various levels of population throughout a long historical way, influence of culture another nations, and achievements of the natives of the country, living abroad.

The purpose of this article is the systematic investigation of the main historical ways of development of the Ukrainian culture.

Ethnos (from Greek root means "*people*") is the complex historical concept. This term often has the following sense: Ethnos is a historically developed on a certain territory community of people possessing the stable features of language, culture and mental condition and also consciousness of their entity and differences from the others. The last one is usually fixed in an ethnonim (the self-name) of the ethnos [1, p. 68].

Generated ethnos is like a social organism that self-reproduces mainly by ethnically homogeneous marriage and by transferring language to new generations, traditions, etc. For its more steady existence ethnos aspires for creation of its own socially-territorial organization (the state) and ethnic groups – their own independent associations, securing their rights in the legislation.

For the internal entity of ethnos, culture is of the major value. It gives people understanding of their community. Culture, as a necessary component and one of the inherent to ethnical features, provides its high-grade functioning.

There is also a process of convergence (rapprochement) of ethnic cultures owing to historical development and interaction of ethnic cultures exists. Therefore, culture of every ethnos today is characterized by a set of national-specific and common to all mankind elements.

Formation of an ethnic culture is connected with forming of ethnos itself. Considering Ukrainian culture it is impossible not to mention ethnogenesis problems of the Ukrainians.

The basic points of view about the problems of the Ukrainian ethnogenesis are the following:

1) The theory of “Primordialism”: Ukrainians have existed as long as a modern type of a man, that is 30–40 thousands to 2–3 million years old.

2) The autochthonous theory (formulated by Mikhail Grushevsky) according to which ethnic basis of the Ukrainians was created by the population of the late Paleolithic and Russians and Byelorussians have their own ethnic basis and residing territory.

3) The theory of “one cradle” that was standard in USSR in 1930–1980s. It says that the origin and development of the three Slavic nationalities came from one old Russian nationality;

4) Lately spread theory of the “Independent Development of East Slavic Peoples”, that is Ukrainians, Russians and Byelorussians.

Lately it has been also emphasized that Kyiv Rus’ was multiethnic state in which no one old Russian nationalities was dominating.

In modern historical literature however it is considered that national genesis began in period of Kiev Rus’ though it was not completed at this time. Then, because of adverse historical circumstances it was interrupted and renewed at the full capacity in 17th–18th centuries.

This is an important specific feature of the ethnogenesis of the Ukrainians. Ukrainian ethnos was finally formed on boundary of 16th–17th centuries, and catalysts of this process was threat of physical destruction

from Steppe (the Crimean Khanate was formed as a vassal of the Ottoman empire) among with the national oppression by the Polish Shlyakhta, internal change of elite – aristocracy were transited to Catholicism and signing of the Church union.

On a wave of the national struggle national consciousness was growing. The last one was displayed at the ordinary level in consciousness of the belonging to “Rus’ people” but on high ideological level – in struggle for national rights for Orthodoxy, for creation of national governmental institutes and attributes.

Difficulty of the ethnic history of the Ukrainians was reflected in variety of self-names (ethnonims), names from the other ethnical communities and also names of the country and state.

From the moment of birth of the Ukrainian ethos, “Rus’” was a key concept.

Through different periods different varieties of it were dominating: in the 6th–11th centuries – Rus’; from the 13th – Malaya (Small) Rus’; in 17th–18th centuries – Malorussia; in the 19th– beginning of 20th centuries – “Ukraine”. The name “Ukraine” (that was first mentioned in 1187) was recognized in the 17th century, but it existed simultaneously with another name – “Malorussia” that became wide-spread after inclusion of Ukrainian territories under protectorate of the Moscow state [1, p. 102].

Only at the beginning of the 20th century ethnonim “Ukraine” became common term.

It is necessary to emphasize that at the beginning central region (Kyiv) was called Rus’, but later from this place the name was used for all East Slavs, like “Ukraine” for all the Ukrainian territory.

So the name “Rus” was formed like common Slavic term that is why Moscow state used this name for the approval of concept the Third Rome [2, p. 56].

As for the name “Ukraine” there is a few meanings of its origin – from “krai” (the border), or from “kraiyna” (the country), etc.

Self-name “Ukrainian” was unpopular in many respects it is possible to explain it by difficulties of ethnical and social development.

As synonyms such terms as “cossack”, “Cossack people” were used, along with old self-names like “Russians” and “Rusins”.

Only in condition of national renaissance in second part of 19th century a self-name “Ukrainian” was definitively affirmed.

So, in ethnic Ukrainian history three key ethnical self-names can be defined: 1) Slavic (Slovens); 2) Ruses (Rosses , Russki , Rusiches); 3) Ukrainians.

Today Ukrainians form the most of the Ukrainian population. It is one of the biggest European nations and second by numbers in the Slavic world.

According to 1989 population census Ukrainians comprised almost the 2/3 of the population (72,7%) of the country. 84,4% of Ukrainians that lived in the USSR at that time (37,4 million) lived here [3, p. 24].

Ukrainians are in regular intervals distributed in all the territory of Ukraine excluding Crimea and southeast. In the countryside they're forming to 90% of population, in the cities – to 70%.

Ukrainians are in the Slavic group of Indo-European ethno-lingual family.

Ukrainian ethnos consists of 1) Basic ethnic massive of the Ukrainian people, that in most of the cases coincides with territories of its forming and state borders of Ukraine; 2) Ethnic Ukrainian groups abroad in short-distance and long-distance – Diaspora; 3) Subethnic groups – communities among Ukrainians, differing by specific culture traits (gutsuls, lemks, boyks, polischuks, etc.).

Today, as a result of national-politic delimitation, hundreds of thousands Ukrainians appeared beyond the Ukrainian borders in adjacent with it regions like Kuban, Asov Sea coast and Central-Chernosem region.

Considerable number of the Ukrainians moved to Siberia and the Far East (East diaspora).

In the former soviet republics there are the following number of Ukrainians: Russian federation (Kuban, Asov Sea coast, Central-Chernozemniy region) – 4,4 million, Kazakhstan – approximately 2 million, Moldova – 561 thousands, Byelorussia – 291 thousands. On American continent mainly emigration of Ukrainians from Ukrainian territories which were a part Austro-Hungary took place. Only at the end of the 19th – the beginning of the 20th centuries it was more than 700 thousands of ethnical Ukrainians.

Modern emigrating processes have activated after the collapse of the USSR. Most of Ukrainians living in foreign countries live in the USA – 1 million of people, in Canada – more than half-million, in Argentina and Brazil – 200 thousand each, in Poland – approximately 300 thousands of people [3, p. 17].

It is important that considerable ethnical mass of Ukrainians on Polish territory was terminated after operation “Visla” in 1947 when they were moved to western territories.

In the middle of 1989 there was 46,2 million of Ukrainians in the world. Despite of emigration population of Ukraine has been growing. In 1897 it was 28,4 million, and in 1913 – 35,2 million. At the same time at the beginning with 19th century, mainly because of industrial development of South and East of Ukraine that lead to resettlement of big mass of people from other regions of the Russian state, relative density of Ukrainians decreased.

In 18th century Ukrainians constituted 85% of population in borders of the modern Ukraine, in 19th century – 74%.

In the last decade countryside population sharply decreased and city population has increased to 65%.

The most dangerous phenomena was birth rate decrease (in 1990 this was worst in all the USSR) and death rate increase as a result depopulation has been observed since 1980s that increased in 1992 and complex military situation in Donbass.

From the historical-ethnographic point of view we can distinguish the following regions: 1) Middle Priidneprovye ; 2) Podillya; 3) Slobozhanschina and Poltavschina; 4) Polissya; 5) Prikarpatye (Galichina); 6) Volin; 7) Zakarpatye; 8) Bukovina; 9) South region [4, p. 206].

The South region was occupied by a few migration waves and its population was finally formed in the 18th–19th centuries. This is the youngest region of Ukraine from the ethnographic point of view.

South region may be divided into such sub-regions: Prichernomorie (Black Sea coast), Tavria, Donschina (Podonia, Donetchina). It should be mentioned that this division is mostly symbolical. More right division into districts – is possible with thorough studying of historical-ethnographic phenomena. Moreover all these regions change as well as the criteria defining them.

There are some ethnographic groups that still have differences in culture and language. Most important are Ukrainian highlanders (hutsuls, lemks, boyks) in Prikarpatye and Polishuks and Litvins in Polissya.

There were more such groups among Ukrainians before, but with capitalism development and then Soviet Union times some of archaic , conservative traditions acquired new elements in material and spiritual life of villagers, that was majority of Ukrainians.

There became wide spread elements of city clothes, new types of living houses, instruments.

That is social-economic factors were leading in forming of modern Ukrainian nation, influenced on population and geographical place of other ethnic groups and character of ethnic processes in all Ukrainian territory.

Main element of ethnos is a language. Most of Ukrainians speak the Ukrainian language, that was formed on the basis of territorial elements of the old Russian language (but there is also some other theories).

As many scientists consider, approximately in the second half of the 12th century the process of separation of Russian, Ukrainian and Byelorussian peoples began.

Process of forming of colloquial version of the Ukrainian language continued up to 17th century. On the early stages of the Ukrainian nation development, this language preserved traditions of Kyiv Rus' literary language. In fact, there were two languages: colloquial language, formed on basis of local territory dialects and literary language that was resembling nowadays south Slavic (Macedonian) language.

From the 18th century in Ukrainian literary language has been appeared. It included some elements of spoken language. But at the same time language preserved internal separation on dialects (Middle-Dnieper, Polissya, Podillya and Zakarpattya) [1, p. 225].

The basis of modern Ukrainian language on borders of 18th – 19th centuris was Middle-Dnieper dialect. It was due to the fact that western Ukrainian territories were under power of the Austro-Hungarian Empire literary language in these regions was different from the one variant in western part (mostly understandable by western Ukrainians).

Therefore, that is the basic features of Ukrainian ethnic development is a very difficult process, many problems of which are still disputable. Traditions and life of Ukrainian people, having many national lines,

preserves many territorial features nowadays. They are caused by the following factors: 1) The character of historical development of separate Ukrainian regions; 2) Natural and geographical conditions; 3) Interrelations with other ethnic communities.

References:

1. *Popovich M. V. Narysy z istoriyi kulturi Ukrayiny / M. V. Popovich. – K.: ArtEk. – 728 s.*
2. *Boiko O. D. Istoriya Ukrayiny / O. D. Boiko. – K.: Akademiya, 2001. – 656 s.*
3. *Grushevskiy M. S. Illusrtirovannaya istoriya Ukrayiny / M.S. Grushevsky. – K.: Naukova dumka, 1992. – 302 s.*
4. *Veriga V. Ocherky po istoriyi Ukrayiny (konets 18 – nachalo 19 vv.) / V. Veriga. – M.: Mir, 1996. – 448 s.*

III. PEDAGOGICAL SCIENCES

DOI 10.26886/2414-634X.5(24)2018.7

UDC: 37.03:37(09)

HISTORICAL AND PEDAGOGICAL EXPERIENCE OF TRAINING OF FUTURE TEACHERS IN THE ZAPOROZHYE REGION OF THE SECOND HALF OF THE XIXth - BEGINNING OF XX CENTURIES

V. Lyapunova, Doctor of pedagogical Sciences

Melitopol, state pedagogical University, Ukraine, Melitopol

K. O. Sevodnevova

Classical Private University, Ukraine, Zaporozhye

The historical aspects of the origin of vocational pedagogical education in the modern Zaporizhzhya region are covered. The role of the

Melitopol pedagogical courses in the preparation of future teachers in the 19th century is determined. Outlined scientific approaches to the study of educational process in the Zaporizhzhya region. The theoretical representations about tendencies of development of public education in Zaporizhzhya specified. The significance of the historical experience of professional pedagogical education in the context of the modern educational process in Ukraine revealed.

Key words: teacher, pedagogical activity, pedagogical staff, professional education, three-year pedagogical courses, labor school, teacher's courses.

доктор педагогічних наук, Ляпунова В. А., Сєводнєва К. О. Історико-педагогічний досвід підготовки майбутніх учителів у Запорізькому краї другої половини XIX – початку XX ст. / Мелітопольський державний педагогічний університет, Україна, Мелітополь; Класичний приватний університет, Україна, Запоріжжя

Висвітлено історичні аспекти зародження професійної педагогічної освіти на теренах сучасної Запорізької області; визначено роль Мелітопольських педагогічних курсів у підготовці майбутніх учителів у XIX ст.; окреслено наукові підходи до вивчення освітнього процесу в запорізькому краї; конкретизовано теоретичні уявлення щодо тенденцій розвитку народної освіти на Запоріжжі; розкрито значення історичного досвіду професійної педагогічної освіти в контексті сучасного освітнього процесу в Україні.

Ключові слова: вчитель, педагогічна діяльність, педагогічні кадри, професійна освіта, трирічні педагогічні курси, трудова школа, учительські курси.

Вступ. У XIX ст. на теренах запорізького краю склалися чіткі уявлення про професійну підготовку майбутнього вчителя, про

формування особистості педагога, де одночасно поєднуються і професійні, й загальнокультурні навички. Підтвердженням цьому стала організація роботи Мелітопольських педагогічних курсів.

Більшість причин, під впливом яких дитина виростає корисним членом суспільства, – педагогічного характеру, вони вимагають спеціальної підготовки вчителя: високий рівень громадянської свідомості й моральних якостей, широка освіта, знання дітей, уміння організувати навчання школярів як радісну працю, готувати дітей до діяльності на користь суспільству.

Проблему розвитку освіти в запорізькому краї досліджували історики-краєзнавці (Аносов І. П. [1], Болотін Ю. П. [2], Окса М. М. [1; 2], Кушніренко І. К. [3], Жилинський В. І. [3], Шумілова І. В. [3], та ін.), проте в царині педагогіки системні дослідження освітнього процесу на Запоріжжі наразі відсутні, що загострює актуальність наукової розвідки в контексті історичного досвіду професійної педагогічної освіти в Україні.

Дослідниця-педагог Софія Русова у своїх працях відзначала особливу роль Бердянського земства. Дослідниця наголошувала на тому, що саме в Бердянському земстві «найуважніше ставилися до народної освіти та підготовки майбутніх викладачів» (цит. за [2, с. 23]).

Формулювання мети статті та завдань

Метою статті є висвітлення історичних аспектів зародження професійної педагогічної освіти на теренах сучасної Запорізької області; визначення наукових підходів до вивчення освітнього процесу в запорізькому краї; з'ясування ролі Мелітопольських педагогічних курсів у підготовці майбутніх учителів у XIX ст.

Для реалізації мети було поставлено завдання:

- окреслити наукові підходи до вивчення освітнього процесу в запорізькому краї та процес організації Мелітопольських педагогічних курсів;
- визначити тенденції зародження професійної педагогічної освіти на теренах сучасної Запорізької області;
- розкрити значення історичного досвіду професійної педагогічної освіти в контексті сучасного освітнього процесу в Україні.
- конкретизувати теоретичні уявлення щодо розвитку народної освіти на Запоріжжі наприкінці XIX – початку XX ст.

Виклад основного матеріалу статті

Бердянський повіт посідав третє місце в Російській імперії за кількістю грамотних осіб на 100 душ населення. Тут найбільше виділялося коштів на розвиток народної освіти [4, с. 48].

Значним внеском у підготовку учительських кадрів стала діяльність М. Корфа, який за свої кошти почав вводити у земських школах передові методи навчальної роботи й застосовувати кращі підручники 60-х років XIX ст., організувавши широкий обмін педагогічним досвідом. За ініціативою М. Корфа Олександрівська повітова училищна рада, Бердянське, Маріупольське та Мелітопольське повітові земства, починаючи з 1869 р., щорічно друкували звіти про стан народної освіти у своїх повітах. Саме й це поклало основу зародження перших педагогічних рад у Таврійській губернії [там само, с. 49].

Перебуваючи у Женеві М. Корф побачив багато новітніх методик, про які не знали тогочасні школи; згодом, виступаючи зі звітом, просвітитель зауважив, що «справа у школах могла бути більш правильною, якби вчителі народних шкіл здобували освіту в спеціальних навчальних закладах» [3, с. 50].

Саме після цього звіту розпочалася справжня підготовка та перепідготовка вчителів: виділялися кошти для фінансування проекту вчительської семінарії, яку було відкрито в 1875 р. у болгарському селі, розпочинається організація вчительських з'їздів.

У другій половині XIX ст. при великій підтримці Бердянської, Маріупольської, Мелітопольської та Олександрівської повітових рад на Запоріжжі почали створюватися перші педагогічні ради. Про це свідчать матеріали, видані повітовими земствами Північного Приазов'я, в яких яскраво висвітлювалася просвітницька політика. Не один раз наголошувалося на зміни у підготовці вчителів, забезпечення необхідної матеріально-технічної бази, обов'язкової виплати заробітної плати вчителям, обов'язковій підготовці вчителів.

Учені (О. Алексєєв, В. Бойко, М. Сазонова) зауважують, що в той час на розвиток освіти та процес підготовки вчителів дуже великий вплив мали духівництво та уряд.

Окремі педкурси намагалися проробляти частину дисциплін комплексним методом. Недостатньо були обладнані кабінети, не було потрібної кількості приладів тощо. Питання розробки методів навчання обговорювалися у всіх педагогічних навчальних закладах.

Мелітопольські студенти всіх курсів навчалися практично під час екскурсії збирали гербарії та колекції мінералів, дитячих будинках. Студенти проводили пробні заняття в школах і самостійно виготовляли діаграми спостереження в місцевих дитячих будинках, практичні заняття проходили в Мелітопольській школі трикотажного ремесла та кошикоплетіння, в механіко-будівельній школі. У центральній бібліотеці вивчали дитячу літературу, займалися комплектуванням дитячих бібліотек, проводили лекції з шовківництва та бджільництва [5, с. 21].

Колективна робота критикувалась і на Мелітопольських педкурсах, де були визначені такі негативні риси її: а) метод бригадної роботи затримує природний розвиток середнього і сильного студента; б) розвиває у слабких паразитизм; в) не дає можливості при відсутності відповідної літератури проробляти ті питання, які потрібні викладачеві; г) позбавляє учнів можливості привчатися до індивідуальної роботи, яка в майбутнього учителя на селі буде основним шляхом підвищення його кваліфікації. Виходячи з цього, на курсах було вирішено відмовитися від бригадного методу проробки матеріалу і перейти на індивідуальну роботу учнів [6].

Успішний розвиток освіти значною мірою залежить від чітко налагодженої системи підготовки і перепідготовки педагогічних працівників. У роки громадянської війни на теренах запорізького краю, як і скрізь у тогочасній Україні, розпочалася реорганізація педагогічних навчальних закладів.

Наркомосвіти України відкрив цілий відділ підготовки шкільних вчителів із спеціальною комісією для реформи дореволюційних семінарій, інститутів та курсів.

Велике значення для визначення змісту підготовки вчителів мало «Положення про єдину трудову школу» (1918 р.) і надрукована одночасно з ним «Декларація про єдину трудову школу». В них було викладено широку програму роботи зі вчительством, адже для побудови нової школи потрібно було брати те краще, що було досягнуто в старій школі: збагачуватись знаннями всіх багатств, які виробило людство і без яких не може бути освіченої людини [1, с. 8].

Радикальні зміни в системі підготовки педкадрів відбулися після видання Наркоматом освіти УРСР 28 липня 1920 р. постанови про перебудову педагогічної освіти. Згідно з нею всі учительські семінарії

були реорганізовані у вищі педагогічні курси з трирічним строком навчання [6, с. 26].

У результаті реорганізації Мелітопольської педагогічної школи згідно з пропозицією Мелітопольського повітового управління професійної освіти від 20 травня 1922 р. за №4740 було запропоновано реорганізувати колишні педагогічні школи в педагогічні курси на основі положень Укрголовпрофосу та розпоряджень Губпрофосу [7, с. 33].

У доповідній записці завідувача педкурсами О. Брейля в Запорізькій губпрофос від червня 1922 №32 в повіті й у місті було оголошено, що в Мелітополі відкрито трирічні педагогічні курси. Найголовнішим було те, що на курси приймалися всі бажаючі, хто був готовим присвятити себе педагогічній діяльності. Про педкурси повідомлялося й у «Положенні про педкурси», затвердженому 22 травня 1922 року [там само].

Особливістю цих курсів стала й сама підготовка майбутніх вчителів. При кожному курсі передбачалося створення підготовчо-перевірною триместру, який мав закінчитися до 1 січня кожного року. Спеціально для педкурсів було розроблено «Тимчасові положення», в яких говорилося про умови прийому та допущення до викладацької діяльності [там само].

Вже у 1925 році на базі педкурсів у Мелітополі було створено педагогічний технікум з чотирирічним терміном навчання. Технікум був заснований для того, щоб забезпечити професійними педагогічними кадрами трудшколи, позашкільні та дошкільні заклади.

Мелітопольські педкурси не мали хімічної лабораторії, викладачка хімії разом зі студентами проводила практичні заняття з землеробства, садівництва, виноградарства, бджільництва та

шовківництва, користуючись підручними матеріалами і приладами [там само], що давало можливість показати зв'язок науки з життям.

Керівництво курсами організувало роботу методичних комісій, які змогли випрацювати програму викладання на майбутній рік; випрацювати програму вступу на 1-й курс в 1924 р.; розглянути методи викладання різних предметів [там само, с. 67]. До складу комісії входило 3–4 особи. Головами комісій були: В. Туча (з суспільствознавства), Г. Авсенєва (з соціального виховання), К. Балтача (з органічної природи), П. Олександрівський (з неорганічної природи), В. Туча (з суспільствознавства).

Для засвоєння методів роботи в новій школі, слухачі педкурсів відвідували семирічну досвідну школу при курсах і дитбудинках, при чому велись щоденники, куди записували свої враження і спостереження, а також брали участь в роботі досвідних установ. Крім того, слухачами педкурсів проводились під керуванням завпедкурсами експериментальні дослідження з дітьми семирічної школи і дитбудинку, а також проводилось анкетування, результати якого після обробки подавалися в діаграмах. Анкети проводились також і в інших школах, наприклад, в м. Царичанці, де було проведено обстеження фізичного стану дітей з метою порівняння зі станом дітей з мелітопольських шкіл. Широко вживався лабораторний метод в галузі природознавства: в природознавчому кабінеті виготовлялися препарати, робилися опудала, збиралися колекції мінералів і гербарії рослин, виготовлялися таблиці тощо [5, с. 29].

Висновки

Отже, підготовка кадрів нового вчительства стала одним із основних завдань у галузі народної освіти. Північно-приазовські земства дбали не лише про підготовку вчительського персоналу, а й про забезпечення загальної та професійної освіти осіб, які вже

працювали вчителями. Особливу увагу було приділено в ці роки на педагогічних курсах дослідницькому методу, що, як вважалося, найбільше відповідає головному дидактичному завданню школи – розбудити в дитині допитливий, активний інтерес до всього, що її оточує. Інтерес дослідника до явищ і фактів навколишнього життя озброював учнів уміннями та навичками набувати знання самостійним шляхом, що завжди було необхідною умовою активізації пізнавальної діяльності.

Література:

1. Аносов І. П., Болотін Ю. П., Окса М. М. *Витоки шкільництва і педагогічної освіти в Мелітополі: монографія* / І. П. Аносов, Ю. П. Болотін, М. М. Окса. - К.: Твім інтер, 2003. - 107 с.
2. Болотін Ю. П., Окса М. М. *Лекції з історії педагогіки України: Експерим. навч.-метбд. посібник*. - Мелітополь, 1996. -255 с.
3. Кушніренко І. К., Жилинський В. І. *Барон Микола Олександрович Корф*. – Запоріжжя: Дніпровський металург, 2010. – 222 с.
4. Шумілова І. В. *Просвітницька діяльність повітових земств Північноприазовського регіону в другій половині XIX століття* // *Шлях освіти*. – 2003. – №3. – С. 47–52.
5. *Центральний державний архів вищих органів влади та управління*. Ф. 166, оп. 3, од. зб. 336.
6. *Збірник документів, наказів та розпоряджень Народного комісаріату освіти УРСР*. – Харків, 1920. – 114 с.
7. *Запорізький обласний державний архів*. – Ф. Р-4, оп. 1 од. зб. 786.

References:

1. Anosov I. P., Bolotin Ju. P., Oksa M. M. *Vytoky shkiljnyctva i pedagoghichnoji osvity v Melitopoli: monoghrafija* / I. P. Anosov, Ju. P. Bolotin, M. M. Oksa. - K.: Tvim inter, 2003. - 107 s.

2. Bolotin Ju. P., Oksa M. M. *Lekciji z istoriji pedaghoghiky Ukrajinj: Eksperyment. navch.-metbd. posibnyk. - Melitopolj, 1996. -255 s.*
3. Kushnirenko I. K., Zhylynskyj V. I. *Baron Mykola Oleksandrovych Korf. – Zaporizhzhja: Dniprovskyj metalurh, 2010. – 222 s.*
4. Shumilova I. V. *Prosvitnycja dijalnistj povitovykh zemstv Pivnichnopryazovs'kogo rehionu v drugij polovyni XIX stolittja // Shljakh osvity. – 2003. – № 3. – S. 47–52.*
5. *Centralnyj derzhavnyj arkhiv vyshhykh orghaniv vlady ta upravlinnja. F. 166, op. 3, od. zb. 336.*
6. *Zbirnyk dokumentiv, nakaziv ta rozporjadzhenj Narodnogho komisariatu osvity URSR. – Kharkiv, 1920. – 114 s.*
7. *Zaporizkyj oblasnyj derzhavnyj arkhiv. – F. R-4, op. 1 od. zb. 786.*

DOI 10.26886/2414-634X.5(24)2018.8

UDC 378.091.33:796

**INNOVATIVE APPROACHES TO ORGANIZING THE EDUCATIONAL
PROCESS OF FUTURE PHYSICAL EDUCATION TEACHERS**

**A. O. Melnik, PhD in Pedagogical Sciences, Associate Professor,
O. V. Shevchenko, PhD in Pedagogical Sciences, Associate
Professor**

Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian state pedagogical university,
Ukraine, Kropyvnytskyi

The article deals with the problem of motivating future physical education teachers to study by means of innovative technologies as one of the necessary pedagogical conditions of professional training of specialists in the field of physical education and sports. The topicality of the problem of introducing innovative technologies into the educational

process at physical education departments has been explained. The organization of innovative training included modeling real-life situations, using role-playing games, functional music, and elements of a foreign language in the process of studying the cycle of professional and practical courses. It has been identified that the conceptual strategy of forming future teachers' readiness for professional activity is to increase the students' motivation to study.

In order to introduce the selected experimental means of teaching into the educational process, the level of teaching and the desire of the students of Physical Education Department to attend the classes from the cycle of professional core subjects have been studied. The application of innovative technologies allowed to establish certain requirements for organizing and conducting practical classes. The structure of such classes involves didactic motivation, announcement of the topic and the expected learning results, provision of the necessary information, the use of the latest techniques as well as summarizing and evaluating the results of academic activity. It has been proved that the method of teaching core subjects by means of innovative technologies facilitates the formation of profession-oriented values, skills and abilities, which are necessary for students' future professional activity.

Keywords: motivation, innovative technologies, professional training, a physical education teacher, a student, teaching.

В статье рассматривается проблема формирования мотивации к обучению будущих учителей физической культуры средствами инновационных технологий, как одной из необходимых педагогических условий профессиональной подготовки специалистов области физического воспитания и спорта. Определена актуальность проблемы внедрения инновационных технологий в учебный процесс факультетов физического

воспитания. Организация инновационного обучения предусматривает моделирование жизненных ситуаций, использование ролевых игр, функциональной музыки, элементов иностранного языка в процессе изучения цикла дисциплин профессиональной и практической подготовки. Выяснено, что концептуальной стратегией формирования готовности будущих учителей к профессиональной деятельности является повышение мотивации студентов к обучению.

С целью внедрения в учебный процесс избранных экспериментальных средств обучения, предварительно определено состояние преподавания и желание посещения студентами факультета физического воспитания занятий цикла специальных дисциплин. Применение инновационных технологий позволило установить определенные требования к организации и проведению практических занятий. Структура таких занятий предусматривает дидактическую мотивацию, определение темы и ожидаемых учебных результатов, предоставление необходимой информации, применение новейших средств, подведение итогов, оценку результатов академической деятельности. Доказано, что методика преподавания дисциплин специализации с использованием инновационных технологий способствует формированию у студентов профессионально-ориентированных ценностей, навыков и умений, необходимых для будущей профессиональной деятельности.

Ключевые слова: мотивация, инновационные технологии, профессиональная подготовка, учитель физической культуры, студент, обучение.

Introduction. The new innovative humanistic paradigm of education is based on the principles of anthropocentrism, cooperation, respect for an individual and support of his/her initiative, subjective experience, freedom of choice, creativity and self-realization, etc. The main guidelines of the state policy in the sphere of higher education are defined by the Constitution of Ukraine, the National Doctrine of the Development of Education in Ukraine in the 21st Century, the Laws of Ukraine "On Education" and "On Higher Education", "On Scientific and Technical Activity", decrees of the President of Ukraine and decisions of the Cabinet of Ministers of Ukraine [8, p. 4].

In today's conditions, the problem of development and use of human potential is studied from a qualitatively new angle. Society creates objective conditions for creative manifestations of a personality as the structural unit of society, capable of the creative transformation of the world. It is on the personal level that real human possibilities are formed and realized and can ultimately determine the opportunities of the whole society [4, p. 67].

Formation and development of competitiveness in the structure of the teacher's personality as a system-shaping feature of professional competence gains special importance in today's higher education [1, p. 22]. According to V.Bondar, professional training of future teachers should be focused on the formation of professional knowledge and skills, providing a comprehensive description of individuals, who are capable of changing social life and themselves for the better, analyzing and evaluating the impact of these changes, and proving the significance of their ideas and innovations for other people. Intellectual and creative abilities are an important component of complex characterization of the future teacher's personality [3, p. 2]. Future professionals should be able to organize the educational process in a creative way, research into the

core of the pedagogical process, master new methods of the pedagogical science, use new technology and information systems to generalize advanced pedagogical and methodological expertise, evaluate the results of their own work critically, and work creatively for the purpose of their professional self-improvement [7, p. 106].

Analysis of the structure of professional training of a physical education teacher allowed to distinguish the main professional competences and typical tasks of his/her professional activity, which, when taken into account, allow to develop the content of methodological, theoretical and practical training of a professional educator.

Motivation for studying and cognition that encourages students to demonstrate their mental activity is one of the urgent pedagogical conditions of training future physical education teachers, which makes learning deeper, more conscious and attractive [5, p. 44].

Promoting the interest in the educational process involves the implementation of numerous methodological techniques, the search for and application of various teaching technologies, namely interactive ones, which facilitate creative and involving interpretation of the students' educational activities.

Cognitive interest, in this respect, is a special type of individual interests, which embodies all the features of interest as a psychological phenomenon: its selective nature, the unity of subjective and objective components, the realization of mental, emotional and volitional processes. Specific features of cognitive interest are mainly included in its object (knowledge and the process of its acquisition).

The research objective is to provide experimental justification for the use of innovative technologies in shaping the motivation for learning and their impact on activating the students' cognitive activity. In the course of the research, the following tasks have been solved:

- to study the features of motivational activity of the students of the Physical Education Department;
- to investigate the nature and the degree of influence of innovative technologies on the formation of knowledge, skills and abilities of future physical education teachers in the process of their professional training;
- to experimentally validate the method of increasing the students' motivation for studying the curriculum content within the cycle of professional and practical training by means of role games, functional music, and elements of a foreign language.

The scientific novelty consists in the establishment of new scientific facts about the possibilities and ways of increasing the motivation of future physical education teachers to take part in educational activities using innovative technologies of physical education.

The object of the research was the process of professional training of future physical education teachers in pedagogical higher educational institutions. The subject of the study is the formation of students' motivation for learning activities.

In the course of the research, an attempt has been made to check the hypothesis that an effective formation of readiness of the future physical education teachers for professional activity is possible under the condition of improving the motivation of the Physical Education Department students to master innovative technologies.

The development of science and technology suggests that all the participants of the pedagogical process should foster new forms of communication, new ways of solving abstract and specific problems, thus transforming a high school teacher from an authoritarian translator of basic ideas into a mastermind of everyone's intellectual and creative potential growth.

Research results. As a result of the analysis of scientific and pedagogical literature, we have discovered that the future of modern professional training is closely connected with the didactic teaching system, which follows the scheme: a student - technology - a teacher, in which the teacher turns into a methodologist or a technologist, and the student becomes an active participant of the educational process.

Studying the experience of the leading researchers in the field of vocational education, we have found that cognitive activity serves as a proper personality trait of a future specialist and is an important condition for his/her self-realization.

Cognitive abilities are characterized by activity and cannot exist without activity. We believe that such aspects of activity as selectivity, motivation, energy, and need should come to the foreground.

We have proposed a method to increase the cognitive activity of future physical education teachers, which manifests itself in a coherent system with a multitude of interconnected elements that form a stable unity. It involves providing the students with a system of knowledge and the theory and methodology of vocational education, prescribed by the curricula of all cycles of academic courses according to the State Standard of Higher Professional Education.

The essence of our proposed innovative training consisted in the fact that the didactic process took place under the conditions of constant active interaction of all students. This interaction included cooperative learning, mutual learning (within a collective or a group and learning in cooperation), where the student and the teacher are equal, equipollent subjects of educational activity. The teacher acted as the organizer of the didactic process, the leader of the group. The organization of innovative training included modeling real-life situations, using role-playing games, functional music, and elements of a foreign language in the process of

studying the cycle of disciplines of professional and practical training. As a rule, the knowledge that students receive causes some difficulties with realizing it, explaining and solving specific tasks. One of the most important disadvantages of the students' knowledge is formalism, which manifests itself in the gap between the learned theoretical postulates and the ability to apply them in practice.

For the purpose of promoting the students' motivation to study, we accept the critical importance of cognitive motives, which form the basis of acquired thinking operations, but at the same time contribute to the formation of the students' cognitive activity. They manifest themselves in the encouragement of cognitive interest and are realized through satisfaction with the learning process itself and its results. Shaping cognitive motives is the leading factor in the success of cognitive activity because it helps realize the natural need.

We passed through several stages while promoting the students' motivation to study. The first stage was characterized by being aware of the incentive, namely being aware of its meaningful content, modes of action, and the result. An internalized motivation was the motivational unit proper, represented by the need, the inclination, and the desire. The second stage was the adoption of the motive. The suggested techniques were internalized by the students and correlated with the hierarchy of their personal cognitive values for the conscious incentive to turn into a personal motive. The third stage was associated with the implementation of the motive, while its motivational function was combined with the function of satisfying needs. If the student was unable to realize the given motive, he/she experienced frustration. In the course of our research, some students demonstrated mental disorders caused by objectively overpowering difficulties in accomplishing the task and achieving the goal. As a result, self-esteem and the level of educational motivation of some

students declined. At the fourth stage, the motive was fixed in the character of a student, turning into a personality trait, that is, a potential motive. The final stage in the development of motives was the actualization of potential motives, i.e. a corresponding expression of them as personality traits in the conditions of internal or external necessity.

In our opinion, the development of students' interest towards learning in the process of forming their readiness for professional activity is possible under the condition of using a complex of pedagogical innovations. Such a method of conducting classes of professional and practical training stimulates the students' harmonious development, fosters their interest in learning and reflects their determination for further educational activity.

The experimental study was aimed at optimizing the students' educational process by means of an innovative approach to learning. For the purpose of introducing the chosen ways of teaching into the educational process, a survey has been conducted among the students of the Physical Education Department, which was focused at studying the state of teaching and the students' desire to attend a series of vocational subjects, such as the theory and methods of teaching action-oriented games, the theory and methods of teaching gymnastics, the theory and methods of teaching sport games, the theory and methods of teaching athletics, the theory and methods of teaching swimming, etc. The results of the survey revealed lack of judgement on the part of the students in assessing the need for studying the cycle of vocational subjects: 32% of the students showed indifference towards the significance and priority of mastering the curriculum requirements, 58% of the students demonstrated interest in learning, and 10% of the students refused to participate in the survey.

The next stage of the asserting experiment was to determine the level of students' success and satisfaction with the learning process. The results of interpreting the analytical material make it possible to assert that in comparison with the first year of training the motivation towards theoretical training is reduced to 30% during the fourth year of studying. Therefore, in order to promote the interest in studies, the following didactic methods have been suggested: during the preparatory part of practical classes from the professional cycle, physical exercises were accompanied by functional music; during the main part we used elements of a foreign language (English), which proved innovative by itself; during the final part role-playing games were introduced.

Over 52.6% of the respondents expressed their desire to study vocational courses with elements of functional music; 30.7% did not show any interest at all, and 16.7% were indifferent to the innovative method of conducting classes.

According to Yu. G. Kodzhaspirov, functional music, which includes specially selected musical accompaniments aimed at stimulating and regulating the activity of various body systems and one's mental state, allows to significantly intensify the educational process, improve the students' efficiency, and avoid mental stresses and associated negative consequences by communicating positive emotions and inducing rhythmic pulsations [6, 1987, p. 4-5].

The music effect was based on the fact that rhythmic sound vibrations were associated with a sense of movement. While developing practical skills in vocational courses, such as the theory and methods of teaching gymnastics, sport games, track-and-field athletics and other kinds of motor activity, the students performed exercises listening to a structured plot melody. While doing so, they randomly demonstrated auditory-motor

coordination of motor actions that facilitated performance of the exercise and improved the students' motivation to learn the material.

Specially selected musical compositions, accompanying each type of movement during the educational process, were aimed at stimulating and regulating the students' functional performance and their mental state. The physiological expression of emotions, caused by music, is associated with distributing excitement from the hypothalamic area to all effector systems. It is only in the hypothalamus that emotional excitement appears, but the whole organism, with all its systems and peripheral organs, is involved in the expression of emotions, which leads to:

- 1) emotional arousal, which initiates the body's motor activity that can satisfy the emerging need;

- 2) maintenance of motor activity by restructuring the performance of the internal organs;

- 3) emotional activity of the receptor apparatus (sense organs), which participate in meeting the needs that arise.

The use of any didactic means should coordinate well with the whole system of learning and correlate with its principles and objectives. This means that the students' actions must be motivated, and the exercises must be involving and situational, such as the characteristic features of the actual process of communication [2, p. 6].

The methodology of conducting such classes was focused on using a foreign language in the process of studying professional core subjects. At the initial stage, while studying rhythm and choreography, the students were given foreign language words defining steps (for example, *soft*, *sharp*, *high*, *gallop*, *polka*). The participants of the experiment, in their turn, pronounced the words a few times in the process of performing the task.

At the initial stage of the experiment, the classes of gymnastics were delivered to the students with the names of physical exercises from the

preparatory part of the class given in English, for instance, *walking, jumping, running, bending, turning, squatting*. Gradually, the task was becoming more complicated, and the students performed combinational actions of a complex coordinating nature, trying to comment on some techniques and exercise elements in English (for example: *pull-up; cartwheel, balancing*).

During the classes of action-oriented games, the methods of teaching involved elements of separate game plots in English. The introduction of the game material in a foreign language significantly increased the emotional background of the classes and the students' motivation to accomplish didactic tasks. In addition, the students were offered an academic assignment for independent study: to select a story-based game with some elements of a foreign language.

At the classes of theory and methods of teaching sports games, the students were given fundamental (technical) elements: during the exercise, they pronounced some vocabulary items in English (for example, *throw, acceleration, catching, return*). This approach to the academic process allowed us to develop a conscious attitude to classes, which in future would trigger the students' significant progress in learning.

The procedural component of motivation acquired special significance during the game. After all, the motive of the game was in the game itself, but not in the result. So, when the students were set a task in the form of a game, the motive of the game was in the mere process of playing, in the creation of something, that is, in the content of the activity as such. Playing rather than winning - this is a general formula for motivating the game.

However, the games also included the productive component. Like any other activity, the game demonstrated a combination of procedural and productive components of motivation.

The procedural component had a significant role. The desire to overcome difficulties in learning and to test one's strength and abilities becomes a significant personal motive. The productive component of motivation is, on the one hand, associated with determining long-term perspective goals and, on the other hand, with the students' acceptance of the goals and objectives of the activity itself. An effective motivational directive played a leading role in determining the learning process, especially if its procedural component (i.e. the process of activity) caused negative emotions. In this case, the goals and intentions, which define the final and intermediate tasks of the educational activity, came to the foreground.

In order to prepare the students for pedagogical practice, we analyzed the academic progress of the third-year students with the same level of academic training and intelligence. The young people differed only in terms of their motivation. Some of them were highly motivated: they were highly interested in the content of the activity, they were interested in learning and sought to become highly skilled specialists, striving to take the leading position in the group. Due to high motivation, these participants of the experiment study diligently and succeed in learning.

Other students (with low motivation to study) demonstrate little interest in studying, are indifferent to their own success and to their status in the group, seek no leadership, etc. As a result, they are not inclined to work a lot and, of course, do not have high achievements and significant progress in educational activities.

As a result of the obtained data, it was discovered that the use of innovative technologies sets certain requirements for organizing and conducting practical classes. The structure of such classes included didactic motivation, announcement of the topic and the expected learning results, provision of the necessary information, the use of the latest

techniques (the main part of the class), summarizing and evaluating the results of academic activity. Classes should be conducted in a way that they bring students the pleasure of learning new material and cause a conscious desire to improve their professional training both theoretically and practically. In this case, special attention should be paid to stimulating the students' cognitive activity and shaping their conscious attitude towards classes.

Manifestation of persistence among the research subjects concerning the achievement of significant results in learning the curriculum content served as the informative indicator of the increase in motivation. This also included the process of pedagogical and sporting improvement in the chosen area, namely physical shape and achieving sports categories and titles. In the process of experimental research it has been established that the higher the students' interest in learning was, the more volitional effort they managed to make in accomplishing the tasks. At the same time, the volitional effort was observed not only during classes and competitions, but also in everyday life: the students scheduled their day, demonstrated self-discipline and time-management.

After introducing our methodology of conducting classes with the elements of a foreign language and through the use of functional music and role-playing games, the performance indicators improved by 14,40% in the experimental group, whereas in the control group the progress reached only 3%. In general, after the forming experiment, the success rate was 88.70%, and the quality indicator was 62.30%. In the control group, no significant changes have been observed. For instance, the success rate was 86.10%, and the quality indicator reached 50.95%. Thus, the difference in the quality of studying the cycle of vocational courses has improved by 11.35% in the experimental group compared with the control group, which is an informative indicator of the increasing

motivation to study by means of innovative technologies as demonstrated by the students of the Physical Education Department.

The experimental methodology for conducting classes benefits from the combination of up-to-date information resources and the traditional learning system.

Conclusions. The study of psychological, pedagogical and professional literature, generalization of the gained teaching experience and the conducted forming experiment made it possible to conclude that the designed technique of teaching vocational subjects by means of innovative technologies has contributed to shaping values, skills and abilities and creating an atmosphere of cooperation and interaction; it has enabled the instructor of the Physical Education Department to become a true leader of the educational group of students and feel a competent member of the teaching process.

The suggested innovative approaches to the educational process made it possible to conduct classes aimed at the students' active mastering of knowledge and developing their specific abilities and skills through a set of special organized educational and informative actions. The latter consisted in the students' active interaction and building their interpersonal communication in order to achieve the expected result.

Thus, the formation of the future physical education teacher's readiness for professional activity is a complex multifaceted process that requires a complex unity of pedagogical components, aimed at obtaining and developing the sufficient level of competence both during the process of studying at a higher educational establishment and in practice.

References:

1. Andreev V. I. *Dialektika vospitaniya i samovospitaniya tvorcheskoy lichnosti* / V. I. Andreev. – Kazan', 1988. – 228 p.

2. *Bakhanov K. O. Innovatsiyni systemy, tekhnolohiyi ta modeli navchannya istoriyi v shkoli/ K. O. Bakhanov – Zaporizhzhya: Prosvita, 2000. – 160 p.*
3. *Bondar V. I. Filosofiya standartyzatsiyi zmistu profesiynoyi osvity vchytelya pochatkovoyi shkoly v umovakh dvotsyklovoyi pidhotovky u VNZ/ V. I. Bondar // Pochatkova shkola. – 2012. – № 12. – P. 2-3.*
4. *Deminskyi O. U. Dydaktychni osnovy optymizatsiyi sportyvnoho trenuvannya: monohrafiya / O. U. Deminskyi. – K.: 2001. – 238 p.*
5. *Ilyin E.P. Motivatsiya i motivy/ E.P. Ilyin. – Sankt-Peterburg, 2000. – 512 p.*
6. *Kodzhaspirov Yu. G. Funktsionalnaya muzyka v podgotovke sportsmenov/ Yu. G. Kodzhaspirov – M.: Fizkultura i sport, 1987. – 64 p.*
7. *Radul V. V. Osnovy profesiynoho stanovlennya osobystosti suchasnoho vchytelya. Navchalnyi posibnyk/ V. V. Radul, V. O. Kravtsov, I. M. Mykhaylichenko. – Kirovohrad: Imeks – LTD, 2007. – 252 p.*
8. *Torbenko I. O. Metodychni rekomendatsiyi shchodo formuvannya sotsialno-profesiynoyi pozytsiyi maybutnikh fakhivtsiv yurydychnykh spetsialnostey/ I. O. Torbenko. – Kirovohrad: Imeks – LTD, 2013. – 40 p.*

Література:

1. *Андреев В. И. Диалектика воспитания и самовоспитания творческой личности/ В. И. Андреев. – Казань, 1988. – 228 с.*
2. *Баханов К. О. Інноваційні системи, технології та моделі навчання історії в школі/ К. О. Баханов – Запоріжжя: Просвіта, 2000. – 160 с.*
3. *Бондар В. І. Філософія стандартизації змісту професійної освіти вчителя початкової школи в умовах двоциклової підготовки у ВНЗ/ В. І. Бондар // Початкова школа. – 2012. – № 12. – С. 2-3.*
4. *Демінський О. У. Дидактичні основи оптимізації спортивного тренування: монографія / О. У. Демінський. – К.: 2001. – 238 с.*

5. Ильин Е. П. Мотивация и мотивы/ Е. П. Ильин. – Санкт-Петербург, 2000. – 512с.
6. Коджаспиров Ю. Г. Функциональная музыка в подготовке спортсменов/ Ю. Г. Коджаспиров – М.: Физкультура и спорт, 1987. – 64 с.
7. Радул В. В. Основы професійного становлення особистості сучасного вчителя. Навчальний посібник/ В. В. Радул, В. О. Кравцов, І. М. Михайліченко. – Кіровоград: Імекс – ЛТД, 2007. – 252 с.
8. Торбенко І. О. Методичні рекомендації щодо формування соціально-професійної позиції майбутніх фахівців юридичних спеціальностей/ І. О. Торбенко. – Кіровоград: Імекс – ЛТД, 2013.– 0 с.

DOI 10.26886/2414-634X.5(24)2018.9

UDC: 378.091.3.011.3-057.21

**PROJECT AND ENGINEERING ACTIVITY IN PROFESSION OF
ENGINEERING AND PEDAGOGICAL PREPARATION IN
UNIVERSITIES**

T. Humeniuk, PhD in Pedagogical Sciences

Dragomanov National Pedagogical University, Ukraine, Kyiv

The article reveals the relevance of the use of the method of project s and engineering in the process of training engineers and pedagogues in universities. The general engineering competencies of future engineer educators are formulated and a new method of their formation is described - "project learning by action", which combines design and engineering activities and ensures close cooperation between higher education institutions and employer partners. The main mistakes made by teachers when organizing training on this method are specified, and the

ways of overcoming them are determined. The recommendations for the distribution of the total number of training programs for the implementation of "design training in action" are given.

Key words: project, engineering, engineer-teacher, professional competence, vocational education, technical specialization.

кандидат педагогічних наук, доцент Гуменюк Т. Б. Проектно-інжинірингова діяльність у процесі інженерно-педагогічної підготовки в університетах / Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова, Україна, Київ

У статті розкрито актуальність використання методу проектів та інжинірингу у процесі підготовки інженерно-педагогічних кадрів в університетах. Сформульовано загальноінженерні компетентності майбутніх інженерів-педагогів та описано новий метод їх формування - «проектне навчання дією», який поєднує в собі проектну та інжинірингову діяльність та забезпечує тісну співпрацю вищого навчального закладу з партнерами-роботодавцями. При цьому перелічені основні помилки, яких припускаються викладачі в організації навчання за даним методом та визначено шляхи їх подолання. Дані рекомендації щодо розподілу загального обсягу часу освітньої програми з метою реалізації «проектного навчання дією».

Ключові слова: проект, інжиніринг, інженер-педагог, професійні компетентності, професійна освіта, технічні спеціалізації.

Вступ. У своєму прагненні долучитися до єдиного Європейського освітнього простору в університетах України триває пошук методів, які давали б змогу представити освітній процес як організацію переважно самостійної роботи студентів та прагнення розглядати освіту більш широко, ніж просто передачу певного обсягу знань. Одним із

ефективних, проте мало використовуваних у сучасному інноваційному освітньому середовищі підготовки фахівців є метод проектів та інжинірингу.

У зв'язку з тим, що проектування є досить складним видом професійної діяльності, воно розглядається з різних позицій: соціально-філософської, психологічної, інженерно-технічної (М. Азімов, Г. Альтшуллер, В. Взятишев, О. Генісаретського, С. Дворецький, Дж. К. Джонс, А. Добряков, А. Кірсанов, А. Кравцов, Т. Кудрявцев, І. Ляхов, Дж. Раскін, П. Енгельмейер і ін).

Педагогічна складова проектної функції інженерів-педагогів досить широко вивчена педагогами-дослідниками і представлена в ряді дисертаційних робіт українських авторів Н. Брюханової, Т. Подобедової, Е. Гончарової, Н. Євгенєвої та іншими. Проте, ніхто з них не акцентує увагу на проектному навчанні фахівців в області техніки і технологій. Інженерною складовою проектної діяльності інженерно-педагогічних кадрів займаються одиниці українських дослідників і то, це переважно роботи присвячені комп'ютерним технологіям [1]. Тому необхідно досліджувати дану проблему, перш за все, з позицій підготовки майбутніх фахівців через зміст і умови реалізації освітніх програм підготовки, заснованих на державному стандарті вищої освіти.

Мета статті. Обґрунтувати доцільність використання проектно-інжинірингової діяльності у процесі підготовки інженерів-педагогів в університетах та описати новий метод – «проектне навчання дією».

Виклад основного матеріалу. Як об'єкт аналізу змісту підготовки розглянемо підготовку фахівців за спеціальністю 015 Професійне навчання (за технічними спеціалізаціями: деревообробка, харчові технології, технології виробів легкої промисловості і т.д.) з кваліфікацією - Педагог професійного навчання. Технік-технолог.

Вважаємо за потрібне підкреслити, що дану спеціальність з технічних спеціалізацій прийнято називати інженерно-педагогічною, а фахівців - інженерами-педагогами. А це говорить про те, що такий фахівець є в рівній мірі і педагогом і інженером. Як педагог, молодий фахівець реалізує себе в якості викладача спец.дисциплін в закладах професійно-технічної (професійної) освіти. У свою чергу, як інженер, він здатний реалізувати себе на виробництві, що дає право йому бути практиком в певній виробничій галузі та поєднувати у своїй професійній діяльності теорію і практику. Для цього, очевидно, інженерна підготовка як і психолого-педагогічна в процесі навчання майбутніх фахівців повинна проводитися на високому рівні.

Здійснюючи аналіз освітніх програм за даними спеціалізаціями на предмет їх здатності забезпечити формування того чи іншого аспекту інженерної складової професійної проектної діяльності, слід простежити весь ланцюжок: державний стандарт вищої освіти - освітньо-професійна програма (ОПП) - зміст підготовки представленого в навчальному плані - робочі програми з окремих дисциплін - навчально-методичне забезпечення дисциплін. Аналіз змістовної частини повинен бути доповнений аналізом результатів підготовки, як з окремих дисциплін, так і по освоєнню студентами освітньої програми в цілому - за результатами підсумкової атестації - захисту дипломних проектів.

Відмітимо, що сучасний інженер повинен уміти "замислюватися-проектувати-реалізовувати", а також "управляти" складними продуктами та системами в сучасних умовах і в рамках командної роботи з метою отримання додаткової вартості. Тому за час навчання майбутні інженери-педагоги повинні навчитися керувати інженерними процесами, проектувати і створювати продукти та системи і застосовувати отримані знання.

На основі аналізу наукових публікацій складено несуперечливий список загальноінженерних компетентностей, які, на нашу думку, повинні бути сформовані і у майбутніх фахівців, які навчаються за спеціальністю 015 Професійна освіта (за технічними спеціалізаціями): здатність виділяти потреба в інженерному вирішенні і формулювати інженерну задачу; здатність проектувати інженерне рішення; здатність застосовувати знання математики, фундаментальних та інженерних наук в інженерному проектуванні; здатність використовувати існуючі та розвиваючі технічні методи, технології та інструменти; професійна і етична відповідальність інженера. Для формування цих компетентностей потрібні інноваційні педагогічні технології, до яких можна віднести метод проектів і інжиніринг.

А. Дахіна, досліджуючи термін «проект», вказує на те, що він має декілька значень:

1) проект – це попередній (орієнтований) текст документа (проекту концепції, проекту стандарту освіти, проекту програми тощо);

2) проект розуміють як певну акцію, сукупність заходів, об'єднаних програмою, або організаційну форму цілеспрямованої діяльності – дослідницької діяльності тих, хто навчається;

3) проект - це діяльність, спрямована на створення (вироблення, планування, конструювання) будь-якої системи, об'єкта чи моделі [2].

Таким чином, проектування – це тип інтелектуальної діяльності, відмінною особливістю якої є перспективна орієнтація, практично спрямоване дослідження. У свою чергу, проектна технологія - система навчання, в якій знання та вміння набуваються в процесі планування та виконання проблемних завдань - проектів. До основних цілей проектного навчання майбутніх інженерів-педагогів відносяться: створення умов, при яких навчаються та набувають недостаючі знання з різних джерел; навчаються користуватися набутими

знаннями для вирішення пізнавальних і практичних завдань; розвивають комунікативні вміння, працюючи в різних групах (командах); в учнів формуються дослідницькі вміння (виявлення проблеми, збору інформації, спостереження, проведення експерименту, аналізу побудови гіпотез, узагальнення); розвиток системного мислення, уваги, уяви і пам'яті.

В основі проектного навчання майбутніх інженерів-педагогів лежать ідеї: про необхідність формування проектного мислення; забезпечення цілісності педагогічного процесу; створення умов для самостійного набуття знань; забезпечення єдності запредмечування і розпредмечування знань; переходу від університету пам'яті до університету думки; посилення професіоналізації процесу навчання; розробки здоров'язберігаючих технологій навчання; підтримки позитивної мотивації до самоосвіти студентів; формування умінь і навичок орієнтуватися в інформаційно-освітньому просторі; самостійного конструювання знань.

Ефективність проектної діяльності обумовлюється головними принципами організації проектного навчання, а саме: самостійності, проблемності, спрямованості на результат, колегіальності, інтеріоризації.

Доречно виділити типові педагогічні помилок, які допускають викладачі при використанні цього методу, наприклад: оголошують студентам тему проекту або самі ставлять завдання, замість того, щоб створити ситуацію виявлення значущої для них проблеми або запропонувати банк проектів, надаючи можливість зробити самостійний вибір; пропонують свої ідеї замість того, щоб створити ситуацію, поставити питання, які спонукають майбутніх фахівців до пошуку шляхів вирішення проблеми; дають творче завдання для закріплення вивченого навчального матеріалу, помилково називаючи

цю роботу виконанням проекту; творчу діяльність студентів приймають за навчальну проектну роботу, яка також є творчою, але пов'язана з самостійним рішенням проблеми на основі набуття додаткової навчальної інформації у процесі роботи над проектом; реферат (доповідь, систематизацію знань з різних джерел) представляють як проектну роботу, яка також може бути оформлена в письмовому вигляді, але в ній, на відміну від реферату, представлений авторський самостійний погляд на рішення поставленої проблеми, в тому числі на основі вивчення літературних джерел.

Отже, включення проектної діяльності в навчальний процес вимагає відповідної підготовки викладачів університетів, а також попереднього навчання студентів розв'язувати прикладні проблемні задачі. Кожний викладач повинен чітко уявляти: чому і як навчати, роблячи адекватний вибір технології навчання поставленому завданню; як і чим забезпечити процес навчання; як організувати проектні, інженерні завдання реального виробництва і оцінити їх. По суті, викладач повинен виконувати роль консультанта, який надає додаткову допомогу студентам в засвоєнні матеріалу, тьютора, а також менеджера, який організовує навчальний процес в умовах різноманітності індивідуальних освітніх маршрутів і групової форми організації їхньої роботи.

Як відомо, прорив в науці і техніці часто є результатом несподіваних стрибків уяви і відбувається інтуїтивно. Інтуїція вимагає відкритого розуму, в якому основна думка спрямована на «що зробити», ніж «як зробити». Цю здатність часто пов'язують з основами підприємницького інжинірингу. А домогтися успіху в творчому вирішенні проблем і нестандартному мисленні інженерам, в тому числі інженерам майбутнього вдасться лише тоді, коли вони

навчатися бачити світ очима практика іншої дисципліни і будуть здатні комбінувати логічний аналіз і інтуїцію.

Інжиніринг рівня «що робити» в поєднанні з технологічною перевагою, - це здатність, яку складно відтворити, автоматизувати або віддати на аутсорсинг, і тому слід очікувати, що інжиніринг «що робити» стане ядром здібностей майбутніх інженерів-педагогів.

Тематику дослідження різних аспектів інжинірингу розкривають у своїх працях чимало вітчизняних та зарубіжних науковців, зокрема В. Геець, М. Денисенко, О. Кузьмін, Н. Краснокутська, Д. Кукленко, А. Лобанов, І. Мазур, В. Максимов, О. Редкін, Н. Федькевич, А. Чупрін, В. Шапіро та ін. Попри чималу кількість напрацювань у зазначеній сфері, низку важливих питань із вказаної тематики досі не розв'язано. Таким невирішеним завданням можна вважати обґрунтування поняття інжинірингу. Тож, перед тим як пропонувати його як технологію навчання, розкриємо дане поняття.

Зауважимо, що у чинному законодавстві інжиніринг розглядається як надання послуг і виконання робіт. Зокрема, у Податковому кодексі України від 02.12.2010 р. № 2755-VI у п. 14.1.85 зазначено, що інжиніринг – це “надання послуг (виконання робіт) із складення технічних завдань, проектних пропозицій, проведення наукових досліджень і техніко-економічних обстежень, виконання інженерно-розвідувальних робіт з будівництва об'єктів, розроблення технічної документації, проектування та конструкторського опрацювання об'єктів техніки і технології, надання консультації та авторського нагляду під час монтажних та пусконаладжувальних робіт, а також надання консультацій, пов'язаних із такими послугами (роботами)” [3].

Варто погодитись із твердженням авторів у роботі [4], згідно з яким доволі складно навести точний перелік робіт і послуг, які повинні

входити у “пакет інжинірингу”. Це залежить як від вибору замовника, так і від особливостей тієї чи іншої сфери економіки. З іншого боку, необхідно враховувати також динамічність ринкового середовища, у зв'язку із чим можуть виникати нові види таких робіт і послуг, які також належать до інжинірингових. Огляд і узагальнення позицій авторів щодо формування набору інжинірингових робіт і послуг дає змогу об'єднати їх у дві групи: 1) роботи і послуги, пов'язані із підготовленням виробництва (складення технічних завдань, проектування, розроблення проектно-кошторисної документації, укладання договорів на будівельні роботи, конструкторські роботи тощо); 2) роботи і послуги, пов'язані із забезпеченням нормального перебігу виробничого процесу (моніторинг виробничого процесу, технічне консультування тощо) [5]. Незважаючи на немалу вартість інжинірингових робіт та послуг, їхнє використання є здебільшого економічно обґрунтованим, адже знижує рівень ризику реалізації проектів, значно економить час замовника.

З вище викладеного очевидним стає те, що навчальні проекти у процесі інженерної підготовки фахівців сьогодні втрачають свою актуальність. Одним із перспективних методів, використовуваних в інноваційній інженерній освіті, який на нашу думку може бути прийнятний і до інженерно-педагогічної освіти, є метод під назвою «проектне навчання дією», де поєднуються проектна та інжинірингова діяльність у процесі навчання в університеті. Проект розробляється під потреби конкретної організації, підприємства. Перед викладачами-керівниками проектів ставиться завдання з'ясувати у партнерів-роботодавців проектні ідеї (у свою чергу, наявність партнерів-роботодавців можливо при реалізації дуальної системи навчання). Тому проекти, що включаються в програму «навчання дією», формуються на основі реальних виробничих проблем. Оскільки метод

спрямований на вирішення конкретних завдань, період планування проектів та роздумів чергується з періодом практичних дій по здійсненню змін.

З огляду на високі ставки, пов'язані з комунікацією і прискорюючих циклах розробки провідних технологій в світовому інжинірингу, освітній процес спрямовується на комунікації майбутнього інженера і навчання інженерного мислення. Майбутнім інженерам-педагогам необхідно в процесі комунікації зрозуміти, що дані проекту можуть бути інтерпретовані самим різним чином, і потрібно навчитися переконувати інших у тому, що їх продукт або послуга ефективні, корисні та цінні.

Розглядаючи метод проектів та інжинірингу у процесі підготовки інженерно-педагогічних кадрів в університетах необхідно звернути увагу, що в основу технології його реалізації покладено науково-дослідну роботу студентів, яка вибудовується на засадах співтворчості студентів та викладачів. Прийнято вважати, що студенти перших курсів ще не спроможні повністю включатися до науково-дослідної роботи внаслідок недостатньої професійної та наукової підготовки. Але, на нашу думку, все ж доцільно залучати їх до самостійної пошукової роботи та розв'язання проблемних задач оскільки репродуктивна самостійна робота не може бути достатньо ефективною під час формування самостійності як професійної якості особистості. Тому, істотне збільшення частки самостійної роботи студентів в загальному обсязі програми, включно з виконанням реальних завдань і проектів в обраній ними галузі, дозволить бачити проблеми та знаходити шляхи їх вирішення. По суті, в навчальному плані 70% часу має відводитися на виконання проекту, 30% на курси пов'язані з проектом.

Висновки. Узагальнюючи все вищевикладене, можна дійти висновку, що сьогодні метод проектів та інжинірингу вважається одним із перспективних видів навчання, тому що створює умови для творчої самореалізації студентів, підвищує мотивацію для отримання знань, сприяє розвитку їхніх інтелектуальних здібностей. Студенти набувають досвіду вирішення реальних проблем з огляду на майбутнє самостійну професійну діяльність. Необхідність застосування цього методу зумовлена тим, що сьогоднішня вища освіта є учасником процесу зародження нового світового відкритого освітнього простору. Даний метод можна вважати однією із складових освітньої політики майбутнього, що передбачає глобальну освіту здобувачів й глибоке педагогічне оновлення системи професійної діяльності професорсько-викладацького складу університетів.

У свою чергу, результати навчання відповідно до професійних компетентностей майбутніх інженерів-педагогів будуть відповідати не тільки вимогам стандартів вищої освіти, але і професійним стандартам та запитам ринку праці.

Література:

- 1. Шеховцова В. И. Особенности и уровни формирования проектных знаний и умений у будущих инженеров–педагогов компьютерного профиля. Вісник НТУ «КПІ» Філософія, психологія, педагогіка, 2006, №3(18), С.112-126.*
- 2. Ковшун Н. Е. Аналіз та планування проектів: навчальний посібник / Н. Е. Ковшун — К.: Центр учбової літератури, 2008. — 344 с.*
- 3. Податковий кодекс України від 02.12.2010 р. № 2755-VI [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://ips.ligazakon.net/document/view/T102755>*

4. Теория и практика инжиниринга [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.imperiavkusa.ru/winteq/winteq.php?inc=archive/003_2004_01/art_1#Anchor-31618.

5. Федькевич Н. В. Особливості оподаткування експорту послуг типу “інжиніринг” / Н. В. Федькевич // Вісник Житомирського державного технологічного університету. Серія: економічні науки. – 2009. – №4. – С. 247–250.

References:

1. Shekhovtsova V. Y. Osobennosti y urovny formirovaniya projektnykh znaniy y umeniy u budushchyykh ynzhenerv–pedagogov kompiuternoho profilya. Visnyk NTU «KPI» Filosofiia, psykholohiia, pedagogika, 2006, №3(18), S.112-126.

2. Kovshun N. E. Analiz ta planuvannia proektiv: navchalnyi posibnyk / N. E. Kovshun — K.: Tsentru uchbovoi literatury, 2008. – 344 s.

3. Podatkovyi kodeks Ukrainy vid 02.12.2010 r. № 2755-VI [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu:

<https://ips.ligazakon.net/document/view/T102755>

4. Теория и практика инжиниринга [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.imperiavkusa.ru/winteq/winteq.php?inc=archive/003_2004_01/art_1#Anchor-31618.

5. Fedkevych N. V. Osoblyvosti opodatkovannia eksportu posluh typu “inzhynerinh” / N. V. Fedkevych // Visnyk Zhytomyrskoho derzhavnoho tekhnolohichnoho universytetu. Serii: ekonomichni nauky. – 2009. – №4. – S. 247–250.

DOI 10.26886/2414-634X.5(24)2018.10

UDC: 378.011.3-051:62/69

**MODERN APPROACHES IN IMPLEMENTATION OF
PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL TRAINING
OF TEACHERS OF VOCATIONAL TRAINING**

N. Tytova, PhD in Pedagogical Sciences

Dragomanov National Pedagogical University, Ukraine, Kyiv

Analyzes the modern trends of psychological and pedagogical training of a future specialist specialty 015 «Vocational education (in specialties)» educational degree «Bachelor». It justifies urgency of introduction of the participatory approach in the preparation of future teachers of vocational training on the principles of transparency and diversification with the aim of developing vocational education and training, enhancing its quality. The practical experience of implementation of modern approaches in the training of teachers of vocational training students of psychological and pedagogical cycle, namely: «Professional pedagogy», «Methodology of professional education», «Methodology of educational work», «Professional mobility» and others.

Key words: vocational education and training, higher education, teachers of vocational training, psychological and pedagogical training, collaboration.

кандидат педагогічних наук, Титова Н. М. Сучасні підходи у реалізації психолого-педагогічної підготовки педагогів професійного навчання / Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова, Україна, Київ

Проаналізовано сучасні тенденції психолого-педагогічної підготовки майбутнього фахівця спеціальності 015 «Професійна освіта (за спеціалізаціями)» освітнього ступеня «Бакалавр».

Обґрунтовано актуальність запровадження партисипативного підходу у підготовці майбутніх педагогів професійного навчання на засадах транспарентності і диверсифікації з метою розвитку професійної освіти і навчання, підвищення її якості. Представлено практичний досвід реалізації сучасних підходів у підготовці сучасних педагогів професійного навчання при вивченні дисциплін психолого-педагогічного циклу, а саме: «Професійна педагогіка», «Методика професійного навчання», «Методика виховної роботи», «Професійна мобільність» та інші.

Ключові слова: професійна освіта і навчання, вища освіта, педагог професійного навчання, психолого-педагогічна підготовка, диверсифікація.

Вступ. Тенденції та перспективи розвитку сучасної вищої освіти в Україні продиктовані нагальною потребою осучаснення освітянської діяльності, модернізацією системи вищої освіти, а також забезпечення високої її якості. В. Кремень характеризує сучасний стан освіти в Україні як амбівалентний, що зумовлений «двома взаємопов'язаними чинниками: перехідним періодом, у якому перебуває українське суспільство, і системною кризою, яка охопила його в перші роки незалежності і залишки якої збереглися сьогодні. І якщо перший чинник спонукає до творення нових форм, методів і засобів навчання, то другий, а насамперед фінансова скрута, гальмує розквіт нововведень у царині освіти»[1, с.20]. Модернізація психолого-педагогічної підготовки педагога професійного навчання є наразі досить актуальною проблемою сучасної професійної (професійно-технічної) освіти і є об'єктом досліджень багатьох вітчизняних і зарубіжних учених.

Науково-теоретичним підґрунтям для обґрунтування нашого дослідження стали філософсько-методологічні, педагогічні та психологічні засади: у сфері вищої педагогічної освіти – В. Андрущенко, Н. Демяненко, В. Кременя, М. Корця, С. Ніколаєнка, П. Підкасистого, Г. Селевка, В. Сидоренка, Д. Тхоржевського та інших; у сфері професійної освіти – С. Батишева, А.Беляєва, Н. Брюханової, В. Безрукової, Р. Гуревича, О. Дубасенюк, Є. Зеєра, О. Коваленко, В. Кременя, З. Курлянд, В. Лозовецької, Н. Ничкало, В. Радкевич, О. Романовського, Л. Сушенцевої, О. Щербак, та інших.

Аналіз літературних джерел демонструє широкий спектр фундаментальних досліджень окремих спеціалізацій (профілів) спеціальності 015 «Професійна освіта (за спеціалізаціями)», що представлена у докторських дисертаційних роботах таких вчених, як І. Бендера (фахівців з механізації сільського господарства); І. Каньковський (інженерів-педагогів автотранспортного профілю); М. Михнюк та А. Литвин (фахівців будівельного профілю); Р. Гуревич (фахівців електро- та радіотехнічного профілів); Р. Горбатюк (фахівців комп'ютерного профілю); Л. Тархан (фахівців швейного профілю); В. Мозговий (фахівців аграрного профілю); О. Марковська (фахівців машинобудівельного профілю). Між тим, системні дослідження саме психолого-педагогічної підготовки педагогів професійного навчання усіх наявних спеціалізацій (профілів) практично не проводилося.

Метою статті є обґрунтувати важливе значення запровадження інноваційних підходів у психолого-педагогічну підготовку педагога професійного навчання нового покоління.

Виклад основного матеріалу. В Національному педагогічному університеті імені М.П.Драгоманова з 2013 року поступово запроваджено підготовку фахівців галузі знань 01 Освіта/Педагогіка спеціальності 015 Професійна освіта (за спеціалізаціями : харчові

технології, технології виробів легкої промисловості, деревообробка, дизайн, готельно-ресторанна справа, комп'ютерні технології, економіка, документознавство, охорона праці). Спільним стрижнем даних спеціалізацій є кваліфікація «Педагог професійного навчання», що у 2002 р. введена до класифікатора професій постановою КМ України від 17.11.2004р. № 1567 і віднесена до педагогічних працівників [2, с.735].

Ми поділяємо позицію В.Радкевич, яка звертає увагу важливі аспекти у системі ціннісних орієнтацій педагогів професійного навчання у закладах професійно (професійно-технічної) освіти художнього профілю, і вважаємо її доцільною для психолого-педагогічної підготовки педагогів професійного навчання усіх вище заявлених спеціалізацій (профілів), а саме важливе значення професійної спрямованості майбутніх фахівців, що сприяє «усвідомленню ключових мотивів педагогічної діяльності, а також формуванню у них моральної стійкості та психологічної готовності до розв'язання складних завдань професійно-педагогічної діяльності. До універсальних ціннісних орієнтацій доцільно віднести творчий пошук, вартісне осмислення та оцінювання результатів професійної діяльності, вільний вибір шляхів життєдіяльності» [3, с.332]. «Психолого-педагогічна підготовка фахівця — різновид психолого-педагогічної освіти особистості, спрямованої на розвиток психолого-педагогічних компетентностей та забезпечення орієнтації фахівців на професійне вдосконалення, розвиток творчого потенціалу, особистісне зростання тощо» [4, с. 9].

Цікавою є позиція Г. Романцева щодо визначення діяльності педагога професійного навчання – це «є творча, інноваційна професійно-педагогічна діяльність, що включає вивчення ринку праці, специфіки і перспектив розвитку підприємства (підприємств регіону),

на основі чого створюються проект змістовного блоку навчального процесу (професійна характеристика робочого, навчально-програмна документація тощо) і проект процесуального блоку (індивідуалізовані, діяльнісно-орієнтовані методики навчання, комплексні дидактичні засоби). Крім того, діяльність цього фахівця передбачає реалізацію власних методик навчання, організацію та здійснення навчального процесу, заснованого на концепції поєднання виробничого навчання з продуктивною працею при активному використанні передових промислових технологій» [5, с. 11].

Аналіз змісту психолого-педагогічної підготовки педагогів професійного навчання [6, 7, 8] показав, що він не завжди повно відображає специфіку професійно-педагогічної освіти, є потреба наситити її сучасними тенденціями в теорії і практиці навчання з метою підвищення її якості.

Нами розроблено структуру психолого-педагогічної підготовки педагога професійного навчання (рис. 1), яка узгоджена з компетентністним підходом, що закладений в основу Болонського процесу та міжнародного Проекту Європейської Комісії «Гармонізація освітніх структур в Європі» (Tuning Educational Structures in Europe, TUNING) [9].

У розробленому нами змісті навчальних дисциплін, що забезпечують психолого-педагогічну підготовку педагогів професійного навчання, передбачено організацію пізнавальної діяльності студентів як послідовне дослідження системного об'єкту, що в кінцевому результаті має виступити як методична система з такими ознаками як інтегративність, наступність та неперервність.

Структура психолого-педагогічної підготовки педагога професійного навчання складається з трьох компонентів: нормативний, варіативний і результативний. Нормативний компонент

		I курс		II курс		III курс		IV курс		
		Семестри								
		I		II		III		IV		
Нормативний компонент	Психологія, 9 кред., 270 год.									
					Професійна педагогіка, 9 кред., 270 год.					
					Методика професійного навчання, 9 кред., 270 год.				Педагогічна виробнича практика, 9 кред., 270 год.	
					Пропедевтична практика, 3 кред., 90 год.		Е-навчання, 3 кред., 90 год.			
Варіативний компонент	Дисципліни самостійного вибору ЗВО								Основи інклюзивної освіти, 3 кред., 90 год.	
									Методика виховної роботи, 3 кред., 90 год.	
	Дисципліни вільного вибору студента - дисципліни III циклу								Креативні технології навчання або Педагогічна іміджологія (3 кред., 90 год.)	
Результативний компонент	Результати екзаменаційно-залікових сесій									
					Комплексний кваліфікаційний екзамен					

Рис.1 Структура психолого-педагогічної підготовки педагогів професійного навчання за спеціальністю 015 Професійна освіта (за спеціалізаціями).

передбачає вивчення нормативних дисциплін циклу професійної та практичної підготовки та проходження студентами двох педагогічних практик (пропедевтичної і та виробничої) та курсового проекту з дисципліни «Методика професійного навчання». Варіативний компонент складається з двох частин, одна з яких містить дисципліни самостійного вибору закладу вищої освіти, а друга – дисципліни вільного вибору студентів. Результативний компонент – це підсумок психолого-педагогічної підготовки педагогів професійного навчання на різних етапах (заліково-екзаменаційні сесії) та комплексний кваліфікаційний екзамен, яким передбачено перевірити рівень готовності студентів-випускників до майбутньої професійної діяльності, визначити спроможність їх практичної самореалізації у вирішенні професійних завдань.

Дана структура психолого-педагогічної підготовки педагогів професійного навчання позиціонується нами як система поліфункціональної трансцидентної підготовки майбутнього фахівця. При цьому інструментарієм забезпечення трансцидентності є диверсифікація психолого-педагогічної підготовки педагогів професійного навчання. Диверсифікація психолого-педагогічної підготовки педагогів професійного навчання розглядається як стратегія, що обумовлюється бажанням закладу вищої освіти залишатися привабливим на ринку освітніх послуг і конкурентноздатним; підвищувати ефективність та знижувати ризик за рахунок освоєння нових спеціальностей, спеціалізацій з метою формування напрямків діяльності, які сприятимуть ефективному розвитку закладу вищої освіти за рахунок багатосторонньої діяльності.

Гнучкість, пластичність, мобільність професійної освіти такими синоніми можна охарактеризувати диверсифікацію, як сучасний підхід у реалізації психолого-педагогічної підготовки педагогів професійного

навчання. Такі вимоги висуває перед закладами вищої освіти глобалізоване суспільство, яке потребує адекватної реакції на кризу вищої освіти. З метою оперативної реакції на сучасні тенденції у сфері професійної освіти нами розроблене програмне, методичне та інформаційне забезпечення психолого-педагогічної підготовки педагогів професійного навчання в системі управління навчальним контентом Moodle (<http://www.moodle.npu.edu.ua/>).

Висновки. Ефективність зазначених елементів структури психолого-педагогічної підготовки педагогів професійного навчання визначається такими психологічними механізмами, як: групова ідентифікація, групова підтримка, стимулювання інтелектуальної активності, зміна звичного соціального статусу і внутрішньої позиції майбутніх педагогів професійного навчання в умовах євроінтеграції вищої освіти в Україні.

Література:

1. Кремень В. Г. *Освіта і наука України: шляхи модернізації (факти, роздуми, перспективи)* / В. Г. Кремень. – К.: Грамота, 2003. – 216 с.
2. *Енциклопедія освіти/Акад. пед. наук України; [гол. ред. В. Г. Кремень].* – К.: Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
3. Радкевич В. О. *Теоретичні і методичні засади професійного навчання у закладах профтехосвіти художнього профілю: монографія* / В. О. Радкевич; [за ред. Н. Г. Ничкало]. – К.: УкрІНТЕІ, 2010. – 420 с.
4. *Концептуальні засади психолого-педагогічної підготовки конкурентоздатного фахівця в умовах післядипломної педагогічної освіти: на вибірці науково-педагогічних працівників / автор. кол.: Л. М. Сергеева, О. І. Бондарчук, М. І. Скрипник, А. О. Молчанова, О. А.*

Філь; наук. ред. Г. О. Козлакова. – К.: ДВНЗ «Ун-т менедж. освіти», 2015. – 40 с.

5. Уровневое профессионально-педагогическое образование: теоретико-методологические основы стандартизации: монография / Г. М. Романцев, В. А. Федоров, И. В. Осипова, О. В. Тарасюк. – Екатеринбург: Изд-во Рос. гос. проф.-пед. ун-та, 2011. – 545 с.

6. Ничкало Н. Г. Розвиток професійної освіти в умовах глобалізаційних та інтеграційних процесів: монографія / Н. Г. Ничкало. – К.: Видавництво НПУ імені М. П. Драгоманова, 2014. – 125 с.

7. Теоретичні засади професійної педагогічної підготовки майбутніх інженерів-педагогів в контексті приєднання України до Болонського процесу: монографія/ О. Е. Коваленко, Н. О. Брюханова, О. О. Мельниченко. – Харків: УІПА, 2007. – 162 с.

8. Професійно-педагогічна освіта: сучасні концептуальні моделі та тенденції розвитку: монографія / Авт. кол. О. А. Дубасенюк, О. Є. Антонова, С. С. Вітвицька, Н. Г. Сидорчук, О. М. Спірін, Н. В. Якса та ін. / [за заг. ред. проф. О. А. Дубасенюк]: Вид. 2-е, доп. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2008. – 380 с.

9. Tuning Educational Structures in Europe [Електронний ресурс]. – Режим доступу - <http://www.unideusto.org/tuningeu/>

References:

1. Kremen V. G. Osvita i nauka Ukraïni: shlyakhi modernizatsiï (fakti, rozdumi, perspektivi). – K.: Gramota, 2003. – 216s.

2. Yentsiklopediya osviti/Akad. ped. nauk Ukraïni; [gol. red. V.G.Kremen]. – K.: Yurinkom Inter, 2008. – 1040 s.

3. Radkevich V. O. Teoretichni i metodichni zasadi profesiynogo navchannya u zakladakh proftekhosviti khudozhnogo profilyu:

Monografiya / V. O. Radkevich; [za red. N. G. Nichkalo]. – K.: UkrINTYel, 2010. – 420 s.

4. *Kontseptualni zasady psikhologo-pedagogichnoi pidgotovki konkurentozdatnogo fakhivtsya v umovakh pislyadiplomnoi pedagogichnoi osviti: na vibirtsy naukovo-pedagogichnikh pratsivnikiv / avtor. kol.: L. M. Sergeeva, O. I. Bondarchuk, M. I. Skripnik, A. O. Molchanova, O. A. Fil; nauk. red. G. O. Kozlakova. – K.: DVNZ «Un-t menedzh. osviti», 2015. — 40 s.*

5. *Romantsev G. M. Urovnevoe professionalno-pedagogicheskoe obrazovanie: teoretiko-metodologicheskie osnovy standartizatsii: monografiya / G. M. Romantsev, V. A. Fedorov, I. V. Osipova, O. V. Tarasyuk. Yekaterinburg: Izd-vo Ros. gos. prof.-ped. un-ta, 2011. – 545 s.*

6. *Nichkalo N. G. Rozvitok profesiynoi osviti v umovakh globalizatsiynikh ta integratsiynikh protsesiv: monografiya / N. G. Nichkalo. – K.: Vidavnitstvo NPU imeni M. P. Dragomanova, 2014. – 125 s.*

7. *Teoretichni zasady profesiynoi pedagogichnoi pidgotovki maybutnikh inzheneriv-pedagogiv v konteksti priednannya Ukraïni do Bolonskogo protsesu: monografiya/O.Ye.Kovalenko, N. O. Bryukhanova, O. O. Melnichenko. – Kharkiv: UIPA, 2007. – 162 s.*

8. *Profesiyno-pedagogichna osvita: suchasni kontseptualni modeli ta tendentsii rozvitku: monografiya / Avt. kol. O. A. Dubasenyuk, O. E. Antonova, S. S. Vitvitska, N. G. Sidorchuk, O. M. Spirin, N. V. Yaksa ta in./ [Za zag. red. prof. O. A. Dubasenyuk]: Vid. 2-e, dop. – Zhitomir: Vid-vo ZhDU im. I. Franka, 2008. – 380 s.*

9. *Tuning Educational Structures in Europe [Yelektronniy resurs]. – Rezhim dostupu – <http://www.unideusto.org/tuningeu/>*

CONTENTS

I. ECONOMICAL AND TECHNICAL SCIENCES

PROJECT MANAGEMENT FOR THE CREATION AND IMPLEMENTATION OF AN INNOVATIVE ELECTRONIC MEDICAL CARD	5
--	----------

M. Proskurin

THE ESSENCE OF INTERNAL (MANAGERIAL) REPORTING AND REQUIREMENTS TO IT	17
--	-----------

N. I. Pylypiv, Doctor of Economics, Professor

I. D. Piatnychuk, PhD in Economical Sciences

V. M. Motil, postgraduate student

THE EVALUATION OF SCIENTIFIC POTENTIAL OF THE DOMESTIC ECONOMIC SYSTEM	27
---	-----------

I. Svidruk, PhD in Economical Sciences

M. Myronova, PhD in Economical Sciences

METHODOLOGICAL ASPECTS OF FORMATION MARKET OFFERS OF HIGHER EDUCATION	40
--	-----------

I. O. Deineha, PhD in Economical Sciences

II. HISTORICAL SCIENCES

LIBERALISM AND CONSERVATISM AS THE WORLD POLITICAL TRENDS: THE HISTORICAL ASPECT	52
---	-----------

O. V. Andriyenko, Doctor of Philosophical sciences, Professor

**HISTORICAL WAYS OF DEVELOPMENT OF THE MULTIETHNIC
CULTURE OF UKRAINE** **59**

O. V. Andriyenko, Doctor of Philosophical Sciences, Professor

III. PEDAGOGICAL SCIENCES

**HISTORICAL AND PEDAGOGICAL EXPERIENCE OF TRAINING OF
FUTURE TEACHERS IN THE ZAPOROZHYE REGION OF THE
SECOND HALF OF THE XIXth - BEGINNING OF XX CENTURIES** **67**

V. Lyapunova, Doctor of pedagogical Sciences

K. O. Sevodneva

**INNOVATIVE APPROACHES TO ORGANIZING THE
EDUCATIONAL PROCESS OF FUTURE PHYSICAL EDUCATION
TEACHERS** **76**

A. O. Melnik, PhD in Pedagogical Sciences, Associate Professor,

O. V. Shevchenko, PhD in Pedagogical Sciences, Associate Professor

**PROJECT AND ENGINEERING ACTIVITY IN PROFESSION OF
ENGINEERING AND PEDAGOGICAL PREPARATION IN
UNIVERSITIES** **92**

T. Humeniuk, PhD in Pedagogical Sciences

**MODERN APPROACHES IN IMPLEMENTATION OF
PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL TRAINING
OF TEACHERS OF VOCATIONAL TRAINING** **104**

N. Tytova, PhD in Pedagogical Sciences